

УДК 37.016:81:378.147
№ держреєстрації 0121U114568
Інв. №

ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Алчевських, 44, м. Харків, 61002

тел. +38(057) 7003888 <http://btu.kharkov.ua>, info@btu.kharkov.ua

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи

 Валерій МИХАЙЛОВ

ЗВІТ

**ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ
«КОНСОЛІДАЦІЯ ТА АМПЛІФІКАЦІЯ
НОВИХ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ВИКЛАДАННЯ
ІНОЗЕМНИХ МОВ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ
СФЕРИ ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ
В МЕЖАХ СИСТЕМНО-КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ»
(остаточний)**

Керівник НДР

к.т.н., доц.

Колесник А.О.

Рукопис закінчено 12 грудня 2023 року

Результати цієї роботи розглянуто науково-технічною радою факультету управління торговельно-підприємницькою та митною діяльністю, протокол №3 від 18.12.2023 р.

Список авторів

Керівник:

Зав. кафедри, канд. техн.
наук, доцент

Колесник А.О.
(розділ 1)

Відповідальні виконавці:

Ст. викл.

Муравйова О.М.
(реферат, розділ 3, висновки)

Ст. викл.

Подворна Л.А.
(вступ, розділ 4)

Виконавці:

Канд. філол. наук, доцент

Анастасьева О.А.
(розділ 2)

Канд. філол. наук, доцент

Герман Л.В.
(розділ 4)

Канд. філол. наук, доцент

Слісеєнко А.П.
(розділ 2)

Канд. філол. наук, доцент

Ємельянова Є.С.
(розділ 2)

Канд. філол. наук, доцент

Удовенко І.В.
(розділ 1)

Доцент

Мануєнкова О.О.
(розділ 1)

Ст. викл.

Дегтярьова К.О.
(розділ 2)

Ст. викл.

Карась А.В.
(розділ 2)

Ст. викл.

Кібенко Л.М.
(розділ 4)

Ст. викл.

Крупей М.І.
(розділ 1)

Ст. викл.

Логінова О.В.
(розділ 4)

Ст. викл.

Ляхова І.В.
(розділ 2)

Ст. викл.

Чорна В.Л.
(розділ 4)

Ст. викл.

Шульга І.В.
(розділ 4)

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 115 сторінок, 4 розділи, 52 джерела.

Ключові слова: ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ (ІТ), КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД, КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНЦІЯ, МЕТОД ТАНДЕМІВ, МОТИВАЦІЯ, НАВЧАЛЬНІ МАТЕРІАЛИ, ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНЦІЯ.

Об'єкт дослідження – освітній процес у немовному ЗВО.

Мета роботи: обґрунтування теоретичних засад, систематизація та експериментальна перевірка сучасних освітніх підходів до формування іншомовних навичок професійного та ділового спілкування фахівців сфери харчування та торгівлі засобами інтерактивних технологій викладання іноземних мов.

Методи дослідження – аналіз навчально-методичних матеріалів, порівняння та узагальнення різних поглядів та досвіду організації професійної іншомовної підготовки, узагальнення, моделювання, спостереження та діагностування.

В роботі показано багатогранність нових інтерактивних технологій з точки зору кластерів фахової білінгвальної освіти та їх роль у становленні суспільства нового типу. Уточнені й поглиблені уявлення про сутнісну характеристику понять «компетенція», «компетентнісний підхід». Виокремлено моделі професійної підготовки фахівців торговельно-харчової сфери в контексті формування фахової комунікативної компетентності. Визначено можливості формування професійних якостей на заняттях з іноземної мови професійного спрямування в системі підготовки майбутніх фахівців торговельно-харчової галузі. Експериментально перевірено ефективність інтерактивної методики навчання професійної іноземної мови з метою набуття майбутніми фахівцями торговельно-харчової галузі професійних компетентностей. Визначено, що важливу роль при цьому відіграє вміння працювати в тандемі (практика, яка широко застосовується європейськими закладами освіти).

Новизна і науковий рівень одержаних результатів полягає в тому, що у процесі роботи було визначено ознаки, принципи та умови реалізації успішного інтерактивного навчання; здійснено емпіричну інтерпретацію та розкрито особливості впровадження методу тандемів в процес вивчення іноземних мов.

Значимість та практичне застосування полягає в розробці комплексу оцінних і діагностичних методик визначення рівня сформованості фахової іншомовної компетенції студентів та у діяльності Науково-навчального центру «Культура іноземної та української наукової мови».

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА НОВОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ	10
1.1. Понятійна сутність термінів «компетентнісний підхід», «компетенція», «компетентність»	10
1.2. Іншомовна професійна компетентність та міжпредметна координація	21
1.3. Мотивація як складова успішності в процесі вивчення іноземної мови професійного спрямування	26
РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ	31
2.1. Принципи, критерії, моделі професійної підготовки фахівців торговельної сфери в контексті формування фахової іншомовної комунікативної компетентності	31
2.2. Використання інтерактивних технологій в процесі формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності у ЗВО торговельного профілю	46
2.3. Методика формування іншомовної професійно- комунікативної компетентності фахівців торговельно-харчової галузі	52
РОЗДІЛ 3. ТАНДЕМНЕ НАВЧАННЯ ТА ЙОГО СКЛАДОВІ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ЗВО	60
3.1. Предметний вектор тандемного співробітництва	60
3.2. Мовний вектор тандемного співробітництва та білінгвізм активного типу	67

РОЗДІЛ 4. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ТЕХНОЛОГІВ ТА ТОВАРОЗНАВЦІВ У ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ	73
4.1. Організація та методика проведення експерименту	73
4.2. Навчання майбутніх фахівців торгівельно-харчового профілю іноземної мови професійного спрямування в процесі використання інтерактивних методів та технологій	83
4.3. Аналіз результатів експерименту	97
ВИСНОВКИ	105
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	108

ПЕРЕДМОВА

Дослідження присвячено проблемі використання інтерактивних технологій в освітньому процесі немовних ЗВО. Визначено основні психолого-педагогічні відмінності традиційного та компетентнісного підходів до організації освітнього процесу. Розглянуто сутність та потенціальні можливості використання інтерактивних технологій навчання. Запропоновано методи впровадження найефективніших технологій для різних форм роботи на заняттях з іноземної мови.

Основні засади на яких має базуватися сучасна освіта та підготовка фахівців:

- навчання, щоб співіснувати (важливий напрямок сучасної освіти в умовах глобалізації та зростаючої взаємозалежності країн);
- навчання, щоб знати (розвиток новітніх технологій дозволяє отримувати не лише загальні знання в певній галузі, а й детально працювати з обраними предметами та питаннями);
- навчання, щоб працювати (мова йде не лише про професійну підготовку, а й про вміння студента виконувати конкретні завдання та діяти в певних ситуаціях, що виникають);
- навчання, щоб бути (виховання незалежної особистості з неупередженими судженнями, яка при цьому готова брати на себе відповідальність за досягнення спільної мети).

Також у роботі наголошується необхідність здійснення переходу від виховання громадянина певної країни до формування громадянина світу, людини відповідальної, професійно освіченої, яка володіє високим рівнем фахових компетентностей. Все це стає можливим завдяки здійсненню компетентнісного підходу до освіти. Формування нових навичок у студентів вимагає оновлення – інформатизації освіти в цілому та застосування новітніх інтерактивних методів та технологій в процесі навчання зокрема.

ВСТУП

Відповідно до Стратегії сталого розвитку України на період до 2025 року визначеними векторами та першочерговими пріоритетами є забезпечення стійкого зростання економіки, підвищення обороноздатності держави, впровадження інноваційних технологій, повна модернізація промислового сектору та підсилення міжнародних стратегічних комунікацій. У добу глобалізації та інноваційних технологій сучасна структура світового ринку праці характеризується виникненням особливого його сегмента, пов'язаного з потребою у кваліфікованих спеціалістах в усіх без винятку технологічних галузях. Лише повна модернізація, перехід на сучасні технології, забезпечення виробництва навченими кадрами дозволять українському технологічному комплексу залишатися конкурентоспроможним на світовому ринку та забезпечувати економічну стабільність. Попит на висококваліфіковані інженерно-технологічні та товарознавчі кадри у розвинених країнах є високим і завжди перевищує пропозицію, тому існує занепокоєння стосовно того, чи національні системи професійної освіти зможуть задовольнити ринок інтелектуальної праці. Контент-аналіз українських сайтів не вселяє оптимізму щодо перспектив гідного працевлаштування в Україні кваліфікованих інженерів-технологів та товарознавців, однак у контексті прогнозованого попиту на вакансії в умовах розширення європейської та світової інтеграції промислово-технологічного сектору країни, експерти погоджуються, що у найближчому майбутньому зростатиме попит на висококваліфікованих спеціалістів, які володітимуть високим рівнем мультифункціональності, інтелектуального розвитку та комунікативної компетентності, а, особливо, зростатиме потреба у фахівцях, що володіють іноземною мовою.

У сучасних умовах євроінтеграційних прагнень України, інтернаціоналізації освітньої й професійної сфер, особливо актуальними є реформування вищої освіти, модернізація її змісту, трансформація цілей, які

відповідають сучасному розвитку суспільства й технологій. Соціальне замовлення на підготовку компетентних фахівців з інноваційним мисленням, високим рівнем духовної та професійної культури визначено Державною національною програмою «Освіта» («Україна XXI століття», 1993), Національною доктриною розвитку освіти (2002), Проектом Концепції мовної освіти в Україні (2013), Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (2013), Законом України «Про вищу освіту» (2014).

Стратегія розвитку національної системи вищої освіти повинна формуватися відповідно до сучасних інтеграційних і глобалізаційних процесів, а сучасна професійна підготовка майбутніх інженерів-технологів та товарознавців – орієнтуватися на підвищені вимоги сучасного суспільства та виклики науково-технічного прогресу. Сьогодні вища освіта покликана створювати умови для всебічного розвитку багатогранної особистості, формування її активної життєвої позиції, прагнення до самовдосконалення та самореалізації, розвитку творчого потенціалу. У контексті глобальної конкурентоспроможності одним з основних завдань вищої освіти є особистісний професійно-комунікативний розвиток, який передбачає розв'язання широких комунікативних завдань у різних ситуаціях професійної взаємодії. Швидкі зміни, які відбуваються у сфері техніки та технологій, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій передбачають підвищення ролі різнопланової комунікативної взаємодії у професійній діяльності інженерів-технологів та товарознавців, яка спрямована на розв'язання професійних завдань, координацію дій працівників, налагодження співпраці та обмін досвідом із вітчизняними та зарубіжними партнерами, встановлення ділових контактів, ведення переговорів, отримання трансферу значних обсягів інформації тощо. Водночас існує дефіцит фахівців нового покоління, які здатні комплексно поєднувати дослідницьку, проєктну, організаційно-управлінську й репрезентативну

діяльність у полікультурному та мультилінгвальному просторі. Це зумовлює потребу узгодження державних стандартів професійної підготовки майбутніх інженерів-технологів та товарознавців у контексті світових тенденцій розвитку вищої освіти, що підсилює значущість формування професійних компетентностей, визначених Радою Європи у 2016 році, серед яких – уміння спілкуватися рідною та іноземною мовами у щоденному житті та професійній діяльності. З огляду на вищезазначене, виникає потреба у формуванні професійно-комунікативної компетентності майбутніх товарознавців та інженерів-технологів, сформованість якої забезпечуватиметься, передусім, засобами іншомовної підготовки у системі професійної освіти. Наявність іншомовного складника в інженерній освіті відкриває можливості реалізації творчої особистості, здатної критично мислити, приймати рішення, працювати в колективі, а також відіграє важливу роль у становленні полікультурного та мультилінгвального фахівця.

Часто вважають, що іноземна мова в освітніх програмах майбутніх інженерів-технологів та товарознавців не є важливою дисципліною, а такою, що лише перенасичує навчальний план, проте саме вона останнім часом стає тим засобом, який сприяє розширенню світогляду й формуванню високого рівня фахової комунікативної компетентності. За сучасних умов іноземна мова для професійного спрямування все більше набуває статусу «необхідної». Знання іноземної мови сприяє швидкій, вільній інтеграції особистості майбутнього працівника не лише до європейської, а й до світової системи фахових і суспільних взаємовідносин. Формування професійно орієнтованої компетентності у майбутніх фахівців торговельно-харчової сфери у іншомовній комунікації є важливою складовою їхньої професійної іншомовної підготовки. У розрізі концепції освіти впродовж життя інженер-технолог нового покоління повинен бути допитливим, креативним, володіти аналітичним мисленням і навчальними стратегіями, які, передусім, формуються у процесі отримання вищої освіти шляхом вивчення іноземної

мови, проте лише за умови її наповнення сучасним змістом, використання інтерактивних методів та технологій викладання та підвищення зацікавленості студента.

РОЗДІЛ 1. КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА НОВОЇ ПАРАДИГМИ ОСВІТИ

1.1. Понятійна сутність термінів «компетентісний підхід», «компетенція», «компетентність»

У нових умовах розвитку інформаційного суспільства виникає необхідність розроблення єдиної загальнодержавної стратегії у галузі освіти, орієнтованої на формування і розвиток у молоді навиків життя в інформаційному суспільстві. 15 вересня 2017 року Уряд України представив Національну доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна», яка визначає базові показники з урахуванням специфіки національного розвитку. У пункті 4.4 «ЦНР» зазначено: «До 2030 року істотно збільшити число молодих і дорослих людей, які володіють затребуваними навичками, у тому числі професійно-технічними навичками, для працевлаштування, отримання гідної роботи та занять підприємницькою діяльністю». Провідною організацією декади є ЮНЕСКО. Освіта для стійкого розвитку – це процес і результат прогнозування та формування людських рис – знань, умінь, навичок, відношень, стилю діяльності людей і співтовариств, рис особистості, компетентностей, що забезпечують постійне підвищення якості життя.

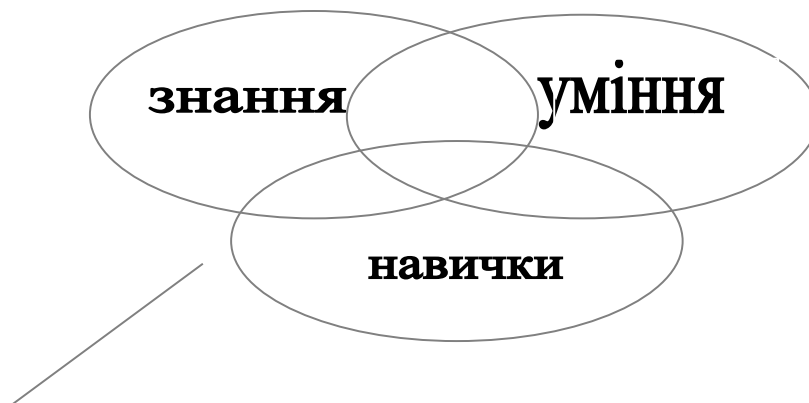
Перед вітчизняною освітньою системою стоїть завдання сформувати громадянина, спроможного до гнучкої зміни способів і форм життєдіяльності, а формування професійних компетентностей, що відповідають основним видам діяльності громадянина, стає актуальним завданням навчально-виховного процесу закладу вищої освіти.

Академік В. Кремень [6] наголошує на необхідності змін функцій навчального процесу в освітніх закладах різних рівнів, який традиційно був зорієнтований на отримання, у кращому випадку творче засвоєння суми знань тими, хто навчається. Поряд із засвоєнням базових знань перед сучасною освітою постає завдання виробити потребу в навчанні впродовж життя. Актуалізується ще одна функція навчального процесу – навчити майбутнього фахівця використовувати отримані знання у своїй практичній діяльності – професійній, громадсько-політичній, побутовій та ін.

Проблема вдосконалення системи освіти шляхом впровадження компетентнісного підходу активно обговорюється у педагогічній науці. Розв'язання окресленої проблеми започатковане у працях Дж. Равена, А. Л. Андреєва, І. О. Зимньої, А. В. Хуторського, Г. Селевка, О. І. Пометун, Р. Пастушенка, О. В. Овчарук та інших вітчизняних і закордонних дидактів. Поняття “компетенція” та “компетентність” для української педагогіки є відносно новими, тому зустрічаються різні їх тлумачення. У професійній педагогіці також немає одностайного підходу до розуміння компетентнісного підходу та шляхів його впровадження в освітню діяльність, тому ця проблема є предметом подальших перспективних дискусій і досліджень.

На відміну від сучасної освіти стара освіта базувалася на знаннєвій парадигмі. Освітній процес у системі загальної та професійної освіти будувався на дедуктивній основі відповідно до дидактичної тріади “знання – уміння – навички”. Причому основна увага приділялася засвоєнню знань. Вважалося, що сам процес засвоєння знань володіє розвиваючим потенціалом, саме в процесі навчання мають формуватися необхідні вміння і навички (на цьому базувалася теорія розвиваючого навчання В. В. Давидова). Однак у рамках знаннєвої парадигми завжди актуальною була проблема відриву знань від уміння їх застосовувати. Вважалося, що студентам достатньо дати міцні фундаментальні знання, завдяки яким вони будуть успішними у професійній діяльності. У таких умовах важливо навчити

студентів умінь здобувати знання. Крім того ще однією причиною, що викликала кризу знаннєвої парадигми освіти, є те, що в сучасних умовах старіння інформації відбувається набагато швидше, ніж завершується цикл навчання у середній і вищій школі [3]. Унаслідок цього традиційна установка на передачу від викладача до студентів необхідного запасу знань стає зовсім утопічною. У результаті цього створилася ситуація, коли у надлишку опинилася велика кількість спеціалістів з вищою фундаментальною освітою, а реальна економіка відчуває дефіцит у кваліфікованих практико-орієнтованих кадрах.

Рис. 1. Формування компетенцій.

Порівняльне дослідження випускників вищих навчальних закладів України і розвинутих країн Заходу (США, Франція, Канада, Ізраїль), проведене Світовим банком у 2004 році [2], зафіксувало, що українські студенти виявляють дуже високі результати (9–10 балів) за критеріями “знання” та “розуміння” і дуже низькі бали за критеріями “застосування знань на практиці”, “аналіз”, “синтез”, “оцінювання” (1–2 бали). Студенти з розвинутих західних країн демонстрували діаметрально протилежні результати, тобто вони показали високий ступінь розвитку навиків аналізу, синтезу, високий рівень умінь приймати рішення при відносно невисокому рівні показника “знання”.

До того ж на ринку праці є необхідними не знання самі по собі, а здатність спеціаліста використовувати їх на практиці, виконувати певні професійні й соціальні функції.

З одного боку, очевидно, що сучасна економіка орієнтована на кадри, які набагато перевищують за рівнем освіти більшість випускників як середньої, так і вищої школи. Очевидне і те, що більш значущими й ефективними для успішної професійної діяльності є не розрізнені знання, а узагальнені вміння, які виявляються в здатності вирішувати життєві та професійні проблеми, підготовка у сфері інформаційних технологій, здібності до іншомовного спілкування.

Таким чином, компетентнісний підхід задавав принципово нову логіку організації оволодіння іншомовною компетентністю й спрямовував на розв'язання задач і проблем колективного, групового і парного характеру.

Загалом реалізація цього підходу підсилювала проблемно-дослідницьку, практично-орієнтовану спрямованість та всі види практичної діяльності фахівців торговельно-харчової сфери.

Вирішити наявні протиріччя може, на нашу думку, *компетентнісний підхід* – спрямованість педагогічного процесу на формування й розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей студентів. Результатом такого процесу буде сформована загальна компетентність людини, що є сукупністю ключових компетентностей, – інтегрована характеристика особистості [1].

Використання означеного підходу сприяє подоланню традиційних когнітивних орієнтацій професійної освіти, приводить до нового її змісту, методів і технологій.

Компетентнісний підхід в освіті ґрунтується на особистості студента та може бути реалізованим і перевіреном тільки в процесі виконання конкретним студентом певного комплексу дій. Він потребує трансформації змісту освіти, перетворення його з моделі, яка існує об'єктивно, для “усіх” студентів, на суб'єктивні надбання одного студента, які можна виміряти.

В порівнянні [5] результатів аналізу компетентнісного підходу з традиційним та інноваційними (особистісно орієнтованим та діяльнісним)

підходами до навчання компетентнісний підхід кардинально відрізняється від традиційного “знаннєвого” за функціями викладача й студента в процесі навчання, за метою навчальної діяльності та результатами навчання, в той же час він має багато спільних рис із особистісно-орієнтованим та діяльнісним підходами.

Компетентнісний підхід акцентує увагу на результатах освіти, причому як результат освіти розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність майбутнього фахівця діяти у різних проблемних ситуаціях.

Сучасні тенденції оцінювання ефективності освіти представлено трьома моделями:

1. підхід з огляду на зміст: головним є те, що викладається: навчальний план (навчальні програми), який є набором “знаннєвих” можливостей тих, кого навчають, що можуть бути реалізовані у навчальній та професійній діяльності;

2. підхід з огляду на процес навчання: аналізу підлягають реальні явища й процеси, що відбуваються у навчанні, коли здійснюється пізнавальна діяльність;

3. підхід з огляду на результати: спрямований на аналіз набору компетентностей (знань, умінь, навичок, ставлень та ін.), котрими оволоділи ті, кого навчали.

Необхідність включення компетентнісного підходу в систему освіти визначається зміною освітньої парадигми як сукупності установок, цінностей, технічних засобів та ін., яка є характерною для членів конкретного суспільства. Компетентнісний підхід визначає результативно-цільову спрямованість освіти, що, на нашу думку, є його безперечною перевагою над іншими традиційними та інноваційними підходами.

Визначальними категоріями компетентнісного підходу є “компетенція” і “компетентність” у їхньому співвідношенні одна до одної.

У латинській мові від дієслова *competere* (спільно досягати, добиватися; відповідати чомусь, підходити) утворений дієприкметник *competens* (відповідний, той, що добився, той, що підходить). Їх смислове поле описує як внутрішні характеристики індивідуума, так і його відповідність заданим ззовні умовам. Англійські терміни *competencies* (множина від *competency*) та *competence* перекладаються як компетенції та компетентність. Говоримо: “мати компетенції”, “бути компетентним”.

Компетенція – сфера діяльності, значима для ефективної роботи організації, у якій індивід має виявити певні знання, уміння, поведінкові навички, гнучкі здібності та професійно важливі риси особистості. Компетентність: 1) ступінь вираженості наявного фахівця професійного досвіду в рамках компетенції конкретної посади; 2) глибоке, доскональне знання своєї справи, сутності виконуваної роботи, способів і засобів досягнення поставлених цілей; 3) сукупність знань, що дозволяють професійно судити про щось; 4) риса особистості спеціаліста, що полягає у здатності правильно оцінювати ситуацію, приймати правильні рішення й досягати значимого результату; 5) наявність знань та досвіду, необхідних для ефективної діяльності в заданій предметній сфері.

В електронному ресурсі “Вікіпедія” досліджувані поняття також трактуються по-різному. Компетенція – сукупність завдань, повноважень, прав і обов’язків державного органу або посадової особи, що визначаються конституцією; коло питань, у яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід. Компетентність – поінформованість, обізнаність, авторитетність.

Відомий науковець О. І. Пометун [13] визначає компетентність як спеціальним шляхом структуровані набори знань, умінь, навичок, спроможностей і ставлень, що дають змогу майбутньому фахівцю визначити, тобто ідентифікувати, й вирішувати незалежно від контексту проблеми, що є характерними для певного напрямку професійної діяльності.

Г. Селевко трактує компетенцію як “...освітній результат, який виявляється в підготовленості фахівця сфери харчування, у реальному володінні ним методами та засобами діяльності, у можливостях справлятися з поставленими завданнями; форма поєднання знань, умінь та навичок, яка дозволяє ставити й досягати мети в перетворенні довкілля”. А компетентність – це “...інтегральна здатність особистості, яка виявляється в її загальній здатності та готовності до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, які набуті в процесі навчання і соціалізації та орієнтовані на самостійну і успішну участь у діяльності” [37].

Погоджуємося з підходом Ю. В. Варданяна [16], який розглядає поняття “компетенція” та “компетентність” як різнорівневі. Компетенція – це статусні можливості здійснення людиною державних, соціальних і особистісних повноважень у певному виді діяльності. Компетентність у широкому сенсі розуміється як ступінь соціальної та психологічної зрілості людини, яка передбачає певний рівень психічного розвитку особистості, психологічну готовність до певного виду діяльності, що дозволяє індивіду успішно функціонувати в суспільстві та інтегруватися в нього. У вузькому сенсі компетентність розглядається як діяльнісна характеристика, як міра інтегрованості людини в діяльність, що передбачає певну світоглядну спрямованість особистості, ціннісне ставлення до діяльності та її предметів.

На нашу думку, компетенція – це ціль освітньої діяльності, а компетентність – міра, ступінь, повнота її досягнення конкретним суб’єктом освітньої діяльності.

Компетентність, на нашу думку, інтегративно поєднує особистий досвід та знання, взаємопов’язані мотивацією та цінностями особистості. Результатом поєднання є пізнавальні та практичні вміння, які дозволяють судити про рівень компетентності фахівця.

А. В. Хуторської наголошує [27], що компетенція включає сукупність взаємопов’язаних якостей особистості, що задаються стосовно певного кола

предметів і процесів, а компетентність співвідноситься з володінням людиною відповідної компетенції, разом з її особистісним відношенням до неї і предмета діяльності. У цьому ж контексті функціонує і поняття “освітня компетенція”, яка визначається як “...сукупність смислових орієнтацій, знань, вмінь, навиків і досвіду діяльності учня відносно певного кола об’єктів реальної дійсності, необхідних для здійснення особистісно і соціально значимої продуктивної діяльності”. Автор диференціює освітні компетенції за тими ж рівнями, що і зміст освіти:

- ключові, що реалізуються на метапредметному змісті;
- загальнопредметні, що реалізуються на змісті, інтегративному для сукупності предметів, освітньої сфері; предметні, що формуються в рамках окремих предметів.

Дана градація співзвучна до наведеної О. І. Пометун ієрархії компетентностей [18]. Її складають надпредметні, ключові компетентності – вони можуть бути представлені у вигляді “парасольки” над усім процесом навчання; загальнопредметні компетентності – їх набуває студент упродовж вивчення того чи іншого предмета (освітньої галузі) протягом навчання; спеціально-предметні – ті, яких набуває студент при вивченні певного предмета протягом конкретного ступеня навчання.

Компетентнісний підхід визначає результативно-цільову спрямованість освіти, що, на нашу думку, є його безперечною перевагою над іншими традиційними та інноваційними підходами. Компетенція – це ціль освітньої діяльності, а компетентність – міра, ступінь, повнота її досягнення конкретним суб’єктом освітньої діяльності. Кінцевим результатом навчання є сформованість компетентностей фахівця, перенесення акцентів з рівня знань суб’єктів навчання на їх уміння використовувати інформацію для вирішення практичних проблем.

В системі освіти майбутній фахівець торговельно-харчової сфери є продуктом освітньої діяльності. Це фахівець, що володіє певним рівнем

ключових компетенцій, підтверджених відповідними кваліфікаційними документами. *Ключові компетентності* – це здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культурнодоцільні види діяльності, ефективно розв’язуючи актуальні індивідуальні та соціальні проблеми. Ключовими компетентностями є ті, які необхідні всім людям для підвищення особистого потенціалу й розвитку, розширення можливостей працевлаштування, соціальної інтеграції та активного громадянства. Такі компетентності розвиваються в процесі навчання протягом усього життя, починаючи з раннього дитинства шляхом формального, неформального та інформального навчання.

Усі ключові компетентності вважаються однаково важливими: кожна з них сприяє успішному життю в суспільстві. Компетенції можуть застосовуватися у багатьох контекстах і в різних комбінаціях. Вони переплітаються та поєднуються: розвиваючи компетентності, важливі для однієї життєвої сфери, ми одночасно розвиваємо й пріоритетні для іншої. Такі навички, як критичне мислення, аналітичне мислення, вирішення проблем, творчість, робота в команді, вміння спілкування та проводити переговори, прийняття рішень, саморегуляція, стійкість, емпатія, участь, повага до різноманітності, враховуються у всіх ключових компетентностях.

Науковці визначають основні ознаки ключових компетентностей:

- поліфункціональність: дає можливість вирішувати різноманітні проблеми в різних сферах особистого й суспільного життя;
- надпредметність і міждисциплінарність: застосовується не тільки у школі, ЗВО, а й в інших галузях життєдіяльності;
- багатовимірність: охоплюють знання, розумові процеси, інтелектуальні, навчальні та практичні вміння, творчі здібності, стратегії, технології, процедури, емоції, оцінку тощо;

- забезпечують широку сферу розвитку особистості — її логічного, творчого та критичного мислення, самопізнання, самовизначення, самооцінки, самовиховання та ін.

Ми визначаємо три основні галузі компетентностей, що можуть відповідати перелікам ключових компетентностей:

1. Соціальні (пов'язані з оточенням, життям суспільства, соціальною діяльністю особистості): здатність до співробітництва, вміння розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях, навички взаєморозуміння, комунікативні навички, мобільність, вміння визначати ролі в суспільстві тощо.

2. Мотиваційні (пов'язані з внутрішньою мотивацією, інтересами, індивідуальним вибором особистості): здатність до навчання, винахідливість, уміння досягати успіху в житті, інтереси та внутрішня мотивація, особисті практичні здібності, вміння робити власний вибір.

3. Функціональні компетентності (пов'язані зі сферою знань, умінням оперувати науковими знаннями та фактичним матеріалом): лінгвістична компетентність, технічна та наукова компетентність, уміння оперувати знаннями в житті та навчанні, вміння використовувати ІКТ тощо.

Науковці європейських країн вважають, що набуття молоддю знань, умінь і навичок спрямоване на вдосконалення їхньої компетентності, сприяє інтелектуальному й культурному розвитку особистості, формуванню в неї здатності швидко реагувати на запити часу. Саме тому важливим є усвідомлення самого поняття компетентності, розуміння, які саме компетентності і як необхідно формувати, що має бути результатом навчання.

Використання компетентностей при підготовці фахівця з вищою освітою означає суттєвий поворот в бік студенто-центрованого навчання, спробу реалізувати практичну і культурологічну складові освіти, перейти від предметної диференціації до міждисциплінарної інтеграції. Це підтверджує

думку, що в контексті компетентнісного підходу центральною постаттю навчального процесу виступає студент у взаємодії із групою викладачів, зусилля яких спрямовані конкретно на нього, на його підготовку до відповідної професійної діяльності.

1.2. Іншомовна професійна компетентність та міжпредметна координація

Реалізація компетентнісного підходу під час вивчення іноземної мови у ЗВО торговельно-харчового профілю дає змогу успішно сформувати у майбутніх фахівців іншомовну професійну компетентність. Проблема формування професійної компетентності фахівця будь-якої галузі досліджується вченими у межах багатьох наукових дисциплін: соціології, культурології, психології, історії, філософії, педагогіки тощо. Тому розгляд цієї багатогранної проблеми передбачає здійснення теоретичного аналізу на тлі великої кількості наукових праць.

Іншомовну професійну компетентність майбутнього фахівця ми розглядаємо як результат затрачених зусиль, спрямованих на формування таких іншомовних знань і вмінь, які відображають лінгвістичний, професійно-контекстуальний, психологічний, соціальний та ситуативний стан мови як засобу професійного спілкування торговельно-харчової галузі та особистісного спілкування.

Формування іншомовної професійної компетентності (ПК) – одне із важливих завдань виховання повноцінної мовної особистості в умовах університетської освіти. ПК передбачає «накладання» іншомовних навичок на предметний зміст професії під час виконання професійних завдань таким чином, що викладання дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» в навчальному плані підготовки майбутнього фахівця не формально, а змістовно буде спрямовано на досягнення загальної мети навчання студента у вищому навчальному закладі – формування його професійної компетентності. Зокрема, ПК майбутнього фахівця можна

розглядати як: здатність здійснювати міжкультурне професійно спрямоване спілкування; здатність взаємодіяти з носіями іншої культури, беручи до уваги національні цінності, норми та уявлення; здатність створювати позитивний настрій спілкування для комунікантів; здатність вибирати комунікативно цілеспрямовані способи вербальної та невербальної поведінки на основі знань про науку і культуру інших народів у межах полілогу культур; результат затрачених зусиль, спрямованих на формування таких іншомовних знань і вмінь, які відображають лінгвістичний, професійноконтекстуальний, психологічний, соціальний та ситуативний стан мови як засобу професійного спілкування та особистісного спілкування, сформовану в процесі навчання іноземної мови; здатність вільно і адекватно до умов соціально-рольових ситуацій професійної діяльності розуміти й зумовлювати відповідні мовленнєві висловлювання згідно з теоретичними положеннями і знаннями, що виконують інформаційно-комунікативну функцію, а також практичні вміння та навички, які забезпечують перцептивнокомунікативну та інтеракційнокомунікативну функції спілкування за допомогою засобів іноземної мови; володіння індивідом необхідною сумою знань, умінь і навичок, що визначають ступінь сформованості його професійної діяльності, стилю професійного спілкування та його особистості як носія визначених цінностей, ідеалів і професійної свідомості [51].

Кінцевою метою іншомовної освіти є іншомовна професійна компетентність, яка являє собою сукупність окремих компетенцій і яка дозволяє на основі автономного пошуку й використання інформації іноземною мовою в усіх видах мовленнєвої діяльності здійснювати свою професійну діяльність, підвищуючи її ефективність і тим самим створюючи передумови для професійного і кар'єрного зростання особистості.

Іншомовна компетентність не є простою сукупністю знань, умінь, навичок, однак, як результат навчального процесу, вона відображає взаємодію іншомовних знань, умінь і ціннісних відношень особистості,

здатність майбутнього випускника торговельно-харчової галузі діяти у режимі вторинної мовної особистості у професійно спрямованій ситуації спілкування з фахівцями з інших країн, готовність до здійснення міжкультурної професійної взаємодії у полікультурному просторі в умовах міжнародної мобільності та інтеграції тощо.

Сучасні американські дослідники М. Кенел і М. Свейн виокремлюють чотири компоненти-компетенції в моделі іншомовної компетентності: граматичну компетенцію – рівень засвоєння комунікантом граматичного коду, включаючи словниковий запас, правила правопису і вимови, словотворення і побудови речень; соціолінгвістичну компетенцію – уміння доречно використовувати і розуміти граматичні форми у різних соціолінгвістичних контекстах для виконання окремих комунікативних функцій (опису, повідомлення, переконання, запиту інформації тощо); дискурсивну компетенцію, або компетенцію висловлювання – здатність поєднувати окремі речення у зв'язне повідомлення, дискурс, використовуючи для цього різні синтаксичні і семантичні засоби; стратегічну компетенцію – здатність використовувати вербальні і невербальні засоби при загрозі зриву комунікації у випадку “недостатнього рівня компетентності комуніканта або через наявність побічних ефектів” [12].

Серед вітчизняних дослідників іншомовну компетентність найбільш часто розглядають як: сформованість комунікативних умінь у чотирьох основних видах мовленнєвої діяльності (говоріння, аудіювання, читання, письмо), наявність мовних знань (фонетичних, граматичних, лексичних) та навичок оперування ними, представлених функціональним, рефлексивним та мотиваційним компонентам; результат професійної підготовки, готовність до іншомовної діяльності в торговельно-харчовій сфері.

До педагогічних умов формування іншомовної компетентності фахівців харчових та торговельних спеціальностей належить міжпредметна координація.

Міжпредметна координація сприяє досягненню більшого ефекту в загальному розвитку тих, хто навчається, в гармонійному розвитку всіх сфер їх інтелектуальної та емоційної діяльності. Основне значення міжпредметних зв'язків полягає в тому, що вони надають можливість пов'язати в єдину систему всі знання, отримані з різних навчальних дисциплін, а також отримувати нові знання на основі цих зв'язків.

Міжпредметна координація вимагає дотримання певних правил і процедур на рівні відповідних кафедр і окремих викладачів:

- з'ясування змісту навчальної фахової дисципліни та виділення її міжкультурних аспектів;

- випереджальне вивчення професійно спрямованого матеріалу рідною мовою для того, щоб викладач іноземної мови не виконував функції викладача профільних дисциплін, у чому він не є фахівцем;

- коригування навчальних планів для забезпечення послідовності вивчення професійно значущих тем рідною та іноземною мовами;

- проведення інтегрованих занять із профільних дисциплін рідною та англійською (німецькою) мовами з використанням видів навчальної діяльності, характерних для занять з іноземної мови (моделювання ситуацій, робота в парах, відповіді у вигляді презентацій, дискусії тощо);

- робота з газетами та журналами за фахом іноземною мовою. Газети, журнали є цінним джерелом навчального матеріалу як для викладачів іноземної мови, так і для студентів, які цю мову вивчають. Так, вивчаючи курс “Іноземна мова за професійним спрямуванням”, майбутні інженери-технологи працюють з такими журналами, як “Journal of Food Processing & Technology”, “Journal of Food Processing and Preservation”, “Journal of Food and Dairy Technology”, “Science”, “Beverages World International”, “Food Research International”, “International Journal of Food Engineering”

У процесі вивчення іноземної мови газети/журнали використовують для:

- розвитку різних мовленнєвих компетенцій, включаючи читання та роботу з лексикою/граматикою;
- зосередження уваги на різних аспектах суспільства та культури країни, мову якої вивчають;
- стимулювання дискусії з питань, які висвітлюють у статтях [52].

Студенти вважають газети стимулюючим (мотивуючим) фактором, оскільки вони пропонують цікаву, релевантну, тематичну й різноманітну інформацію. Для багатьох вони також дають “ключ” для пізнання іноземного суспільства, його традицій, упереджень, способів мислення. Через це газетна стаття є одним із тих матеріалів, що вимагають докладання певних зусиль із боку студентів. Щоб полегшити завдання студентам, на перше місце треба поставити інтереси студентів, а на друге – зміст газетного матеріалу.

Другим важливим напрямом міжпредметної координації є робота над розширенням термінологічного словника студентів, що полягає в: глибшому засвоєнні професійної термінології, в опрацюванні й поглибленні розуміння фахових термінів, формуванні вмінь і навичок визначати й зіставляти їх зміст і структуру, ознайомленні студентів з термінологічними словниками, формуванні вмінь створювати словникові статті до фахових термінів, вживати спеціальну термінолексику в усному та писемному професійному мовленні.

Ефективність цього процесу значною мірою залежатиме від конкретної реалізації, яка може мати такі складові:

- відбір термінів, що базується на критеріях тематичної організації, актуальності для професійної діяльності, складності розуміння основних понять;
- систематизація термінів у вигляді тематичних логікосемантичних схем;
- способи семантизації, переклад чи дефініції, які подано в довідковій літературі.

Засвоєння студентами професійної термінології, формування вмінь застосовувати її у сфері фахової комунікації може відбуватися шляхом використання проблемних питань і завдань, ділових ігор, дискусій, термінологічних диктантів, тестових завдань, роботи зі словниками й довідниками тощо.

Третім напрямом роботи із забезпечення міжпредметної координації є активізація науково-дослідної роботи студентів, а саме: написання доповідей, повідомлень, рефератів, пов'язаних із фаховими дисциплінами, виступи на наукових студентських конференціях із доповідями за фахом.

Для підвищення значення результатів науково-дослідної роботи студентів під час захисту підготовлених рефератів і доповідей на практичних заняттях активно застосовували прийом “оживлення рефератів”. Він сприяв активізації уваги студентської аудиторії, давав змогу слухачам виявити свій інтерес до проблеми, що порушується доповідачем, давав змогу їм ставити питання під час виступу (після розкриття змісту кожного пункту плану реферату чи доповіді), з'ясувати зміст незнайомих фахових понять і термінів, що забезпечувало реалізацію особистісного сприйняття навчального матеріалу. Кожен виступ обговорювали всі студенти академічної групи, а оцінювала його “експертна методична рада”, членів якої обирали заздалегідь із найкращих студентів групи. Такі заняття викликали в студентів бажання висловлюватися з фахової тематики, що сприяло розвитку їх професійнотермінологічної компетентності, спонукали до вживання фахової термінології, забезпечували становлення творчої особистості майбутніх фахівців, створювали атмосферу суперництва, підвищували мотивацію навчання.

Такі види робіт дають змогу реалізувати можливості міждисциплінарного підходу в навчанні ІМ майбутніх інженерів-технологів та фахівців торговельної промисловості. Отже, міжпредметна координація є дієвим засобом укріплення взаємозв'язків у навчанні фахових дисциплін та

іноземної мови за професійним спрямуванням. Вона допомагає студенту краще зрозуміти взаємозалежність речей і подій у глобалізованому світі, сприяє цілісному сприйняттю навколишнього середовища. Міжпредметна координація створює умови для актуалізації знань студентів у різних наукових галузях, спонукає до пошуку нової цікавої інформації про життя, ведення бізнесу, манери вирішення різнопланових проблем у культурах різних народів. Вона дає можливість кожному студенту відчувати себе дослідником, долучитися до реалій раніше невідомої, чужої культури.

У професійній підготовці студентів велику роль відіграють професійно-технічна та наукова спрямованість вивчення іноземної мови; поєднання в освітньому процесі засобів інтерактивних технологій із традиційними формами навчання; інтенсифікація самостійної роботи студентів у процесі навчання за дистанційними курсами. Визначено основні інтерактивні та мультимедійні засоби навчання фахівців торговельної сфери: інтерактивна дошка; ресурси мережі Інтернет; проєктор; CD та DVD; електронні словники та енциклопедії; дистанційні курси, розроблені в системі Moodle, що містять тексти, вправи, глосарій, відео- та аудіоматеріали, презентації тощо.

Відтак, можна зробити висновок, що іншомовна професійна компетентність фахівців торговельно-харчової галузі – інтегративне особистісно-професійне утворення, з певним рівнем мовної освіти, яке реалізується у психологічній готовності на певній основі до виконання успішної, продуктивної та ефективно професійної діяльності з використанням засобів іноземної мови або в умовах іншомовної культури та забезпечує можливість ефективно взаємодії з оточуючим середовищем.

1.3. Мотивація як складова успішності

в процесі вивчення іноземної мови професійного спрямування

Серед психолого-педагогічних проблем вищої школи проблема формування та розвитку позитивної мотивації студентів є найбільш значущою, оскільки високий рівень мотивації є одним з найбільш дієвих

засобів підвищення ефективності та якості навчального процесу. Отже, питання про мотивацію є одночасно питанням про якість навчальної діяльності. Мотиви навчальної діяльності значною мірою визначають ставлення студента до розв'язання поставлених перед ним професійних завдань, створюють передумови ефективності та результативності їхньої професійної діяльності [25].

Важливою особливістю формування позитивної мотивації студентів щодо вивчення іноземних мов у закладах торговельної сфери є необхідність створення викладачем у процесі навчання таких умов, щоб навчальний процес максимально наближався до майбутньої професійної діяльності студентів. Трансформація навчальної діяльності в професійну означає не просто заміну одного типу діяльності на інший, а зміну самої позиції особистості, яка зі споживача інформації перетворюється на її здобувача і користувача.

Але, як показує практика, рівень володіння іноземною мовою професійного спрямування більшості випускників вищих немовних закладів освіти залишається незадовільний. Цьому, на нашу думку, є декілька причин. Одна з них – це недостатній рівень мотивації для оволодіння не лише іншомовним фаховим матеріалом, а й вивчення іноземної мови взагалі. Більшість студентів ще не усвідомлюють значення іноземної мови для їхньої професійної діяльності.

Відсутність мотивації до вивчення іноземної мови, нерозуміння її важливості в сучасному житті значно ускладнює роботу викладача іноземної мови в немовному вищому навчальному закладі. Тому викладач не завжди може забезпечити володіння мовою на такому рівні, який дозволив би використовувати її у фаховій діяльності.

Багато досвідчених викладачів іноземних мов справедливо зазначають, що неможливо навчити мови людину, у якої відсутня мотивація. Лише зацікавлені особи, які поставили перед собою певну мету, набагато легше,

швидше і з великим задоволенням вивчають іноземну мову. Саме мотивація є гарантією всього процесу навчання.

Існує зовнішня і внутрішня мотивація. На формування зовнішньої мотивації можуть впливати викладачі, друзі, знайомі, необхідність скласти залік чи іспит. Поява внутрішньої мотивації – це тривалий і складний процес, коли людина сама усвідомлює необхідність вивчення іноземної мови для досягнення поставленої мети. На жаль зовнішня мотивація не триває довго, якщо джерело впливу не є постійно діючим і переконливим.

Внутрішня мотивація також потребує зовнішньої підтримки. Тому починати процес формування як зовнішньої, так і внутрішньої мотивації вивчення іноземної мови слід якомога раніше, докладаючи максимальних зусиль. Батьки і вчителі шкіл повинні закласти фундамент для подальшого мотиваційного процесу у ЗВО.

Розглянемо деякі шляхи підвищення мотивації студентів щодо вивчення фахової іноземної мови.

Викладачам закладу вищої освіти дуже важко переконати студента у важливості вивчення іноземної мови, якщо у нього абсолютно відсутній інтерес до цього. Оскільки іноземна мова є не просто однією із загальноосвітніх дисциплін, а одна зі складових професійної підготовки, викладачам спеціальних дисциплін слід об'єднати свої зусилля з викладачами іноземних мов і всіляко сприяти зростанню позитивної мотивації вивчення мови.

Для цього вони можуть запропонувати студентам знаходити певну інформацію спочатку в друкованих виданнях іноземною мовою, а згодом в електронній мережі Інтернет.

Нові інформаційні технології та інтерактивні форми проведення занять стають головним засобом доступу до різних джерел інформації та формування мотивації до самостійного пошуку, обробки, сприйняття та

використання цієї інформації, що є одним із найважливіших аспектів сучасного освітнього ЗВО [34].

Так, використання викладачами мультимедійних засобів навчання для створення презентацій фрагментів занять сприятиме активізації навчального процесу, зацікавленості студентів, формуванню у них цілісного уявлення про етапи роботи з граматичним та лексичним матеріалом, текстами, кращому усвідомленню і засвоєнню матеріалу практичного заняття [41].

З метою підвищення пізнавального інтересу студентів та мотивації у вивченні іноземної мови викладачам слід пояснювати, що вивчення іноземної мови є частиною загальноосвітнього процесу, який дозволяє розширити світогляд того, хто навчається, даючи ключ до одержання додаткової інформації, забезпечує гармонійне формування різнобічно освіченої особистості, сприяє розвитку мислення і вмінню самостійно здійснювати пошуки інформації в іншомовній літературі з фаху. Розвиток умінь переробки такої інформації сприяє формуванню у студентів умінь працювати з науковою літературою. Це стає необхідною передумовою розуміння значення іноземної мови в сучасному світі, подальшого вдосконалення мовних та професійних знань, умінь і навичок. Згодом зовнішня мотивація сприятиме формуванню внутрішньої мотивації, що дозволить студентам активно оволодівати знаннями.

Протягом останніх років увагу багатьох дослідників в галузі використання інтерактивних методів у навчанні іноземних мов привернуто до питання впровадження технологій у навчальний процес. Спостереження та опитування студентів продемонстрували, що використання інтерактиву значно підвищує мотивацію, позитивно впливає на інтерес до вивчення іноземної мови [8].

Використання нових інтерактивних технологій у навчанні іноземних мов сприяє інтенсифікації навчального процесу, підвищенню ефективності навчання взагалі, зацікавленості студентів, безперечно активізує навчальну

діяльність студента, відкриває можливості для індивідуального навчання, дає змогу контролювати результати виконання різних видів завдань, створює умови для практичного використання знань і навичок, посилює мотивацію вивчення мови. Крім того, це забезпечує зацікавленість до навчального процесу [6].

На нашу думку, формуванню позитивної мотивації студентів до вивчення іноземної мови професійного спрямування слугує метод проєктів та система вправ і завдань з цієї дисципліни.

Інтерактивна технологія передбачає використання педагогом сукупності дослідницьких, пошукових, творчих за своєю суттю методів, прийомів, засобів.

Метою навчального проєктування є створення педагогом таких умов під час освітнього процесу, за яких його результатом є індивідуальний досвід проєктної діяльності студента. Продуктивна діяльність, перш за все, плідна для освіти, є індивідуальною дією, результатом якої може бути корисний матеріал або нематеріальний продукт, отже, вона має практичну цінність. Оскільки таке навчання розвивається у продуктивній діяльності, воно розширює сферу суб'єктивності в процесі самовизначення, творчості і конкретної участі [49].

Під час використання методу проєктів вирішується ціла низка різнорівневих дидактичних, виховних і розвивальних завдань: формуються ключові компетентності студентів, розвиваються пізнавальні навички, формується вміння самостійно конструювати свої знання, вміння орієнтуватися в інформаційному просторі, активно розвивається критичне мислення, сфера комунікації тощо [31].

Не останнім фактором підвищення мотивації щодо вивчення іноземної мови є можливість продовжити навчання в одному з Європейських ЗВО.

Перспектива працевлаштування за кордоном або на одному зі спільних підприємств в нашій країні також сприятиме зацікавленості студентів. Значне

місце у підвищенні мотивації для вивчення іноземної мови займає можливість спілкування людей різного віку у всесвітній мережі Інтернет [33]. Таке спілкування сприяє покращенню навичок мовлення, дає можливість пізнавати життя та інтереси молоді різних країн.

Таким чином, результати навчання іноземної мови професійного спрямування набагато кращі за наявності у студентів пізнавального інтересу та мотивації, які базуються на розумінні важливості іноземної мови в сучасному житті та можливостей її використання у професійній діяльності. Міжпредметний зв'язок іноземної мови та фахових дисциплін підвищує ефективність навчання, розвиває інтерес, активізує мислення, робить знання свідомими й міцними [29]. Використання інтерактивних методів навчання, а також нових інформаційних технологій у навчанні іноземних мов сприяє інтенсифікації навчального процесу, підвищенню мотивації та ефективності навчання взагалі, зацікавленості студентів, безперечно активізує навчальну діяльність студента.

РОЗДІЛ 2. ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ

2.1 Принципи, критерії, моделі професійної підготовки фахівців торговельної сфери в контексті формування фахової іншомовної комунікативної компетентності

Педагогічна Конституція Європи визначає філософсько-методологічні принципи педагогічної освіти, основними серед яких є: людиноцентризм, науковість, доступність, системність, творчість, академічна автономія, креативність та індивідуальний підхід [18]. Однією з основних фахових компетентностей фахівців торговельно-харчової галузі є підготовка студентів до формування фахової іншомовної комунікативної компетентності.

Під поняттям «професійна іншомовна комунікативна компетентність» розуміється здатність та готовність суб'єкта професійної діяльності

здійснювати професійне спілкування іноземною мовою за фахом підготовки [13], вільно й адекватно до умов соціально-рольових ситуацій професійної діяльності розуміти й зумовлювати відповідні мовленнєві висловлювання згідно з теоретичними положеннями і знаннями, що виконують інформаційно-комунікативну функцію, а також практичні вміння та навички, які забезпечують перцептивно-комунікативну та інтеракційно-комунікативну функції спілкування за допомогою засобів іноземної мови. Зважаючи на вищенаведені визначення, в процесі формування професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутнього фахівця необхідно враховувати специфічні вимоги й умови професійної діяльності, систему виробничих зв'язків, її предметно-технологічний, соціальний і психологічний контексти. Тому викладачам іноземної мови слід тісно співпрацювати з профільюючими кафедрами, узгоджуючи тематику занять та стиль мовної поведінки, який найбільш доцільний в тій чи іншій ситуації професійного середовища [36].

Отже, іншомовна комунікативна компетентність є інтегральною характеристикою професійної діяльності фахівця, яка охоплює такі підструктури:

- діяльнісну (знання, уміння, навички та способи здійснення професійної діяльності);
- комунікативну (знання, уміння, навички та способи здійснення професійного спілкування).

Якщо компетентність характеризують знання, уміння, навички та способи організації спілкування, то компетенцію – здатність фахівця використовувати набуті знання, сформовані вміння тощо [9]. Аналіз цих та інших праць засвідчує, що науковці розглядають поняття «іншомовна комунікативна компетенція» з позиції свого дослідження, виокремлюючи в ньому те, що важливе для спеціаліста з погляду певної науки. Зауважимо, що є різні думки фахівців щодо структури зазначеного феномена.

Виділена нами іншомовна професійно-комунікативна компетентність складається з сукупності таких компетенцій:

1. лінгвістичної компетенції, в складі якої ми виділяємо мовну та мовленнєву компетенції.

Під мовною компетенцією ми розуміємо знання лексичних одиниць і граматичних правил, що перетворюють лексичні одиниці в осмислене висловлювання, а також здатність застосування цих правил в процесі вираження і сприйняття суджень в усній і письмовій формах [35].

Під мовленнєвою компетенцією ми розуміємо знання правил мовної поведінки, вибір мовних форм і засобів та їх використання в залежності від цілей, ситуації спілкування і соціального статусу учасників в процесі соціокультурної та професійної комунікації.

2. дискурсивної компетенції, що дозволяє встановлювати контекстуальне значення зв'язного тексту і логічно вибудовувати речення в процесі комунікації.

3. стратегічної компетенції, під якою ми розуміємо здатність використовувати адекватні ситуації спілкування, вербальні і невербальні комунікативні стратегії з метою ефективності міжкультурної професійно орієнтованої комунікації при дефіциті мовних засобів.

4. міжкультурної компетенції, це здатність взаємодіяти з носіями іншої культури з урахуванням національних цінностей, норм і уявлень, створювати позитивний для комунікантів настрій в спілкуванні, вибирати комунікативно-доцільні способи вербальної і невербальної поведінки, використовуючи знання про науку і культуру інших народів в рамках полілогу культур.

5. соціальної (прагматичної) компетенції як здатності мовної особистості обирати адекватний спосіб здійснення комунікації в залежності від умов і цілей конкретної ситуації спілкування, будувати речення відповідно до комунікативної мети учасників спілкування.

6. лінгвопрофесійної (предметної, спеціальної) компетенції, під якою ми розуміємо здатність до сприйняття і продукування текстів в сфері спеціальної предметної діяльності, вміння оперувати іншомовною загальнонауковою і спеціальною лексикою, кліше мови для спеціальних цілей, аналізувати, здійснювати презентацію з професійно орієнтованої проблематики.

7. соціально-інформаційної компетенції, що характеризує здатність висловити критичне ставлення до широкого спектру інформації в процесі міжкультурної іншомовної взаємодії у професійній та побутовій сферах діяльності і визначає рівень володіння інформаційними технологіями.

8. персональної (особистісної, індивідуальної) компетенції як здібності, що дозволяє розкрити в процесі комунікації в контексті діалогу культур індивідуальні цінності і прагнення особистості як суспільного індивіда, як готовність до підвищення рівня сформованості компетенцій з метою міжкультурного професійного спілкування, безперервної самоосвіти та самовдосконалення, а також потреби в актуалізації особистісного потенціалу [39].

Для формування іншомовної професійно-орієнтованої комунікативної компетентності необхідно забезпечити практичну спрямованість навчання іноземної мови, а саме, курс іноземної мови повинен бути тісно пов'язаний з рядом спеціальних дисциплін, що вивчаються студентами з профільних курсів. Для досягнення вищезазначеного торговельними ЗВО за основу навчального процесу при навчанні іноземної мови обрано практичне навчальне заняття, також ними складено ряд спеціалізованих програм з дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням», які мають на меті ефективний розвиток іншомовної комунікативної компетентності студентів в умовах професійної підготовки для успішної самореалізації в професійних ситуаціях, що створюються роботодавцем для майбутніх фахівців.

До **професійних комунікативних здатностей майбутніх товарознавців** відносимо такі: знання й уміння, що безпосередньо співвіднесені з фаховою підготовкою: орієнтування в інформаційному просторі та прогнозування алгоритмів організації пізнавального процесу; вміння планувати, передбачаючи наслідки професійної діяльності; прогнозування розвитку виробничої ситуації; володіння професійною компетентністю; аналіз змісту фахової діяльності.

До **особистісних комунікативних здатностей належать ті, що охоплюють здатності до здійснення професійно зорієнтованої комунікації, до яких належать:** керування власною поведінкою; прагнення до самовдосконалення (самоосвіта, самопідготовка); комунікативна культура мислення та мовлення; творча конструктивна взаємодія учасників комунікативної діяльності на основі суб'єкт-суб'єктних відносин.

До **загальних особливостей формування комунікативної компетентності майбутніх товарознавців відносимо такі:** оволодіння культурою мислення та мовлення; окреслення професійно значущих якостей майбутніх товарознавців; наявність достатньо розвинутих фахових та особистісних здатностей відповідно до професійних функцій. Специфічними особливостями формування комунікативної компетентності визначено: взаємозв'язок гуманітарних і фахових дисциплін у формуванні комунікативної компетентності (міжпредметна координація); наявність уміння інтегрувати знання в систему категорій, що сприяють розвитку економічного мислення. Комунікативна компетентність товарознавців є основою життєзабезпечення кожної організації, підприємства, являє живу тканину діяльності, потребує чіткого орієнтування в професійній ситуації, відбору тих засобів спілкування, які є найбільш ефективними.

Практика висуває до товарознавця набуття ними таких **професійних якостей**, як: *концептуальність* – здібність адаптуватися до умов фірми, уміння масштабно мислити; *оперативність* – передбачає кваліфіковане

розв'язання проблем; *аналітичність* – уміння ефективного використання аналітичних методів, діагностування проблем та визначення альтернативних рішень; *комунікативність* – уміння передавати ідеї усно та письмово; *комунікабельність* – здатність працювати з людьми, знаходити спільну мову в процесі спілкування [32].

Тому, у процесі вивчення іноземної мови студенти торговельних та харчових спеціальностей *повинні знати*:

1. структуру мови, що вивчається (фонетика, граматики, лексика);
2. специфіку науково-технічної літератури;
3. правила складання основних видів текстових компресій (анотація, реферат);
4. структуру повідомлень, доповідей, презентацій;
5. правила складання резюме, ділової кореспонденції;
6. етикет ділового спілкування.

Також в результаті вивчення іноземної мови професійного спрямування студенти *повинні володіти*: 1) розмовними навичками, а саме, вміти вести діалог в побутових, професійних і ділових комунікаціях; створювати монологічне висловлювання з професійної тематики (повідомлення, доповіді, презентації); 2) навичками аудіювання, а саме, вміти сприймати на слух зміст усних висловлювань іноземною мовою, вимовлених в звичайному темпі з культурологічної та професійної тематики; фіксувати корисну інформацію в процесі аудіювання; 3) навичками читання й розуміння, а саме, вміти повністю розуміти зміст оригінальних професійно орієнтованих текстів з використанням словника; розуміти загальний зміст оригінальних професійно-орієнтованих текстів без використання словника; 4) навичками письма, а саме, вміти складати іноземною мовою різні види академічного письма (анотація, реферат).

Виходячи з того, що іншомовне спілкування виступає метою і механізмом формування комунікативної компетентності, свідомого

засвоєння лексики, граматики, соціокультурних характеристик і формування психологічних процесів, що виникають при мовленні, то його можна віднести до одного із основних засобів підготовки майбутнього спеціаліста торговельного ЗВО. З огляду на це, майбутніх фахівців вищезазначеної сфери орієнтували на оволодіння вміннями конструювати на заняттях модель реального іншомовного спілкування як способу тренування фахової мовленнєвої взаємодії, сприяти накопиченню студентами насамперед комунікативного досвіду [42].

Оскільки спілкування є одним із основних засобів передачі інформації, формування свідомості і самосвідомості особистості, стимулятором її мотиваційно-спонукальної сфери і розвитку особистості в цілому [23], ми визначили вихідні принципи підготовки майбутнього фахівця торговельно-харчової сфери до формування фахової іншомовної комунікативної компетентності.

Серед основних принципів освітнього процесу, що виокремлено при розробленні моделі формування іншомовної компетентності фахівців торговельно-харчової сфери засобами інтерактивних технологій, – принципи професійної спрямованості, наочності, інтерактивності, індивідуалізації навчання, принцип дослідницького підходу, функціональності, принципу іншомовної культурологічної освіти, принцип інтегрованості форм підготовки, принцип індивідуального підходу, принцип колективного оволодіння іншомовною комунікацією.

Принцип професійної спрямованості в процесі викладання іноземної мови полягає в тому, що навчання фахівців торговельно-харчової галузі має бути професійно орієнтованим. Основою навчання лексики, письма, говоріння та аудіювання повинна стати підготовка майбутніх фахівців до використання іноземної мови для виконання професійних обов'язків. Принцип професійної спрямованості комунікативної підготовки передбачає введення в програму комунікативно-орієнтованих занять матеріалу

професійного спрямування [19], застосування прийомів педагогізації при оволодінні різними видами мовленнєвої діяльності й формуванні мовних, мовленнєвих і лінгвосоціокультурної компетентностей. З цією метою використовується системний підхід, який передбачає цільність, цілеспрямованість та ієрархічність навчання комунікації при побудові його на основі циклічності й концентризму.

Принцип наочності є досить актуальним для людей будь-якого віку. Подання аудіовізуальної інформації за допомогою мультимедійних засобів зацікавлює студентів до вивчення іноземної мови, підвищує ефективність сприйняття нової інформації.

Принцип інтерактивності полягає в тому, що роботу студентів слід організовувати таким чином, щоб існував постійний обмін інформацією про хід навчання та якість виконання завдань. «Інтерактивність» у перекладі з англійської мови означає комплексність, узгодженість дій. Використання мультимедійних засобів та інформаційно-комунікативних технологій забезпечує не тільки плідну співпрацю студентів, але разом із тим дуже цікаву – чати, форуми, відеоконференції, комп'ютерні програми, повідомлення електронною поштою, вебінари забезпечують постійний обмін інформацією між викладачем та студентами. Також цей принцип може бути реалізований за умови, коли викладач дистанційно перевіряє роботу студентів, дає поради та коментує якість виконаних завдань.

Принцип індивідуалізації навчання базується на тому, що студент має можливість працювати вдома в зручних для нього умовах, обираючи власний темп роботи. Він може повернутися до виконання складного завдання згодом, скористатися словником, прочитати завдання або прослухати аудіофайл кілька разів.

Принцип дослідницького підходу. Дослідницька діяльність майбутнього фахівця торговельно-харчової галузі збільшує обсяг його нових знань, сприяє розвитку пізнавальної функції, професійного мислення та вміння бачити,

ставити і розв'язувати творчі завдання. Професійна іншомовна майстерність майбутнього фахівця, володіння інтернет-технологіями удосконалюються саме у поєднанні з науковим обґрунтуванням навчання іншомовної комунікації. Дотримання принципу дослідницького підходу при навчанні іншомовної комунікації сприяє розвитку творчості (пошук нового, нестандартність у вирішенні питань, здатність до переносу, гнучкість мислення та ін.) майбутнього фахівця. Майбутній спеціаліст згідно з цим принципом оволодіває вміннями аналізувати діяльність колег і свою діяльність, застосовувати дослідницькі (пошукові) методи, проводити спостереження, анкетування й тестування, узагальнювати свій досвід, сприймати нове та втілювати його в навчальний процес, займатися самоосвітою та ін.

Іншомовна підготовка базується також на *принципі функціональності*, який полягає в тому, що мовленнєві функції втілюються при введенні мовного матеріалу на основі логіко-смислових категорій і функціонально-смислового підходу згідно з інтенціями висловлювань [48]. Наприклад, відбір і організація матеріалу здійснюється залежно від необхідності засвоєння студентами різних мовленнєвих функцій: згода, відмова, похвала, сумнів, здивування, осуд та ін. Для вираження мовленнєвих функцій підбираються варіанти мовленнєвих і немовленнєвих засобів з урахуванням мети висловлювання, що забезпечує перенос мовленнєвих навичок і вмінь у різні види спілкування. Організація викладачем іншомовного комунікативного середовища в групі студентів, колективна робота, моделювання навчально-мовленнєвих ситуацій, проведення комунікативно-орієнтованого заняття тощо поширюють можливості застосування принципу функціональності.

Дотримання *принципу іншомовної культурологічної освіти* сприяє створенню умов, згідно з якими комунікативне навчання студентів харчової галузі будується викладачем на основі засвоєння країнознавчого,

лінгвокраїнознавчого і соціокультурного матеріалу, урахування національно-культурних особливостей носіїв мови та підготовки до міжкультурного спілкування. Принцип передбачає використання фонових знань про культурно-обумовлені комунікативні особливості іншомовного адресата, а також урахування міжкультурних комунікативних розбіжностей при спілкуванні з носіями мови [40].

Принцип інтегрованості форм підготовки включає доцільне поєднання та координацію майбутнім фахівцем теоретичної, практичної, дослідницької та позааудиторної підготовки. Принцип також передбачає сформованість у майбутнього фахівця умінь поєднано формувати фахові мовні, мовленнєві й лінгвосоціокультурну компетентності.

Принцип індивідуального підходу ґрунтується на урахуванні викладачем індивідуальних особливостей і комунікативних здібностей студентів-харчовиків та сприянні їхньому подальшому розвитку. При цьому викладач орієнтований на вивчення й сприяння розвитку особистісних якостей студента, його іншомовних комунікативних якостей, урахування навчальних цілей і задач, допомогу у долатті недоліків, труднощів і помилок, застосування засобів і прийомів педагогічного впливу; допомогу студентам складати власні планисамореалізації, вмотивовування до самоосвіти, удосконалення комунікативної підготовки.

Принцип колективного оволодіння іншомовною комунікацією спрямовує студентів на організацію колективної взаємодії, побудованої на формуванні комунікативних умінь у парах, трійках, мікрогрупах, командах з обов'язковою зміною партнерів, участю усіх студентів у комунікації, створенням доброзичливої атмосфери та ін.

Отже, для підготовки майбутнього фахівця торговельно-харчової галузі до формування фахової комунікативної компетентності важливе значення мають принципи навчання, дотримання яких забезпечує реалізацію вимог до навчального процесу, його мети, завдань, методів та форм.

Для виявлення рівнів професійної підготовки майбутніх фахівців торговельно-харчової сфери до формування фахової іншомовної комунікативної компетентності визначались **критерії та показники**. В основу критеріїв як об'єктивної ознаки (мірила) визначення стану підготовки майбутніх фахівців до формування зазначеного утворення поставлені вимоги, які передбачають: об'єктивність, суттєвість і типові сторони досліджуваного явища (процесу), точність формулювання, конкретність ознаки перевірки [24]. За допомогою критеріїв встановлювали якісну оцінку ступеня сформованості умінь студентів до формування фахової іншомовної комунікативної компетентності. Показник як складова критерію характеризує його кількісну сторону, тобто ступінь сформованості конкретного вміння студента до формування зазначеної компетентності.

Нами визначено такі критерії підготовки студентів торговельної сфери до формування фахової іншомовної комунікативної компетентності: мотиваційно-мобілізаційний, когнітивний, організаційно-діяльнісний, комунікативний та контрольний-оцінний.

Визначення *мотиваційно-мобілізаційного критерію* ми пов'язуємо з оцінкою професійної поведінки студента, яка детермінується його мотивами, цілями, потребами, усвідомленням призначення професії, здійсненням професійної діяльності, розумінням її значущості у суспільстві та залежністю від мотивів розвитку і самореалізації особистості у професії та ін. [38]. Мотиваційний компонент відіграє важливу роль в структурі формування іншомовної професійної компетентності, оскільки мотив – це рушійна сила будь-якої дії. Основою мотивів є різноманітні потреби. За формою відображення змісту цих потреб як і мотивів можуть виступати почуття, уявлення, думки, поняття, ідеї, моральні ідеали, прагнення, мотиваційні установки, переживання тощо. Мобілізаційна складова критерію діагностується на основі умінь майбутнього фахівця зосереджувати свої фізичні і розумові сили, акцентувати увагу, актуалізувати мислення на

виконання планів і завдань у навчальній роботі, створювати позитивний емоційний настрій, формувати і розвивати комунікативні уміння в умовах реального спілкування, вмотивовувати їх до цілеспрямованого іншомовного спілкування в мовленнєвих ситуаціях, викликати потребу до самостійної навчально-пізнавальної і творчої роботи та уміти прогнозувати і долати труднощі при засвоєнні мовленнєвого матеріалу.

Когнітивний критерій спрямований на перевірку сформованості у майбутнього фахівця навичок і вмінь професійної комунікативної діяльності на основі засвоєння понять, ідей, концепцій з теоретичного курсу навчання та продуктивного відтворення положень навчальних дисциплін у практичній діяльності під час проведення занять у ЗВО торговельного спрямування, з урахуванням їх глибини, обсягу, стилю мислення, етичних норм, соціальних функцій майбутнього фахівця. Когнітивний критерій – це сукупність знань, умінь і навичок з іноземної мови, які необхідні фахівцеві для продуктивної професійної діяльності в умовах іншомовного середовища, а також це здатність адаптувати навчальну інформацію до умов професійних ситуацій.

Організаційно-діяльнісний критерій стосується вибору методів навчання, змісту, форм і засобів формування у студентів фахової іншомовної комунікативної компетентності. Він спрямований на діагностику у майбутнього фахівця відповідних умінь та методичних прийомів стосовно реалізації поставлених цілей з урахуванням ступеня навчання, рівня мовленнєвої підготовки; створення іншомовного комунікативного середовища в групі; установок на виконання комунікативних дій; презентації завдань; способів активізації студентів, виклику їхнього інтересу до мовлення; поєднаного навчання видів мовлення і соціокультурних особливостей; форм роботи (групова, в малих групах, парна, індивідуальна).

Комунікативний критерій охоплює уміння ясно й чітко викладати думки, переконувати, аргументувати, будувати докази, аналізувати, оперуючи фаховою термінологією, висловлювати судження, передавати

раціональну та емоційну інформацію, встановлювати міжособистісні зв'язки, погоджувати свої дії з колегами, обирати оптимальний стиль спілкування в різних ділових ситуаціях, організовувати і підтримувати діалог іноземною мовою.

Контрольно-оцінний критерій іншомовної компетентності виявляється в умінні самостійно контролювати результати своєї діяльності й рівень власного розвитку.

Отже, критерії оцінювання іншомовної комунікативної професійності студентів урахують обізнаність у питаннях: теоретичної і практичної підготовки студентів, мотиваційно-мобілізаційної діяльності, планування, сприйняття фахової іншомовної комунікативної компетентності студентів.

На основі представлених критеріїв та досліджень [43] була визначена *система провідних показників оцінювання сформованості компетентнісних якостей підготовки майбутніх фахівців торговельно-харчової сфери в контексті формування в них фахової іншомовної комунікативної компетентності*: 1) мотивація професійної поведінки студента; 2) уміння студента мобілізувати себе на виконання комунікативно-орієнтованих проєктів і завдань у навчальній роботі; 3) уміння студентів умотивувати себе до цілеспрямованого і творчого оволодіння іншомовною комунікацією, до самостійної навчальної і творчої діяльності; 4) сформованість у студентів-харчовиків теоретичних знань лінгвістики, лінгвокультурології, знань механізмів мовлення, закономірностей процесу навчання комунікації та умінь опрацьовувати наукову інформацію; 5) уміння студентів брати участь у інтерактивних комунікативно-орієнтованих заняттях; 6) уміння використовувати інші методи і форми навчання іншомовної комунікації; 7) уміння використовувати наочність та технічні засоби інформації у контексті формування фахової іншомовної комунікативної компетентності; 8) розвиток самооцінки аналізу власних дій та коригування помилок.

Система провідних показників свідчить про їх відповідність до формування фахової іншомовної комунікативної компетентності студентів.

На основі визначених критеріїв і показників було встановлено 3 рівні (низький, середній, високий) підготовки майбутніх фахівців торговельно-харчової галузі до формування фахової іншомовної комунікативної компетентності студентів. Поняття «рівень» ми тлумачимо як ступінь досягнення якості студентами щодо формування згаданої компетентності. Кожний рівень відображає послідовність змін при переході до нової якості (нового рівня), тобто є свідченням ступеня розвитку майбутнього фахівця до зазначеної діяльності.

Низький рівень сформованості професійної комунікативної компетентності характеризується низькою мотивацією, властивістю абстрактного (загального) уявлення, байдужим ставленням, пасивним, епізодичним інтересом до опанування професійною комунікативною компетентністю (часто він взагалі відсутній). Знання засвоюються формально. В обмеженому обсязі сформовані вміння і навички комунікації; недостатньо сформовані теоретичні знання, обмежені вміння планувати професійну діяльність та професійні досягнення. Діяльнісний компонент характеризується обмеженістю вмінь до формування професійної комунікативної компетентності, повільним темпом зосереджуваності на виконанні завдань. Студент, навчальні досягнення якого відповідають “низькому” рівню, переважно діє за підказкою, часто не може пояснити, на що спрямовані започатковані дії. Не вміє працювати самостійно. Мають місце труднощі при доборі і презентації навчального матеріалу, установок на виконання мовленнєвих дій, недостатнє використання іноземною мовою фахової термінології, однотипність висловлювань, недостатня діяльність іншомовної комунікації.

Студентам, у яких виявлено середній (продуктивний) рівень сформованості професійної комунікативної компетентності, властива

нестійка позитивна мотивація, епізодичний інтерес до формування професійної комунікативної компетентності. Запас базових знань дозволяє успішно виконувати типові завдання. Базові уміння загалом засвоєні, але недостатньо використовуються в практиці. На цьому рівні сформованості професійної комунікативної компетентності студенти вміють контролювати та керувати своїми діями у традиційних обставинах, регулярно усувають недоліки навчальної та професійної підготовленості. Важливою умовою для віднесення студента до групи середнього рівня навчальних досягнень є наявність у нього намагання досягти вищого професіоналізму, усвідомлення недоліків своєї підготовки [30].

Для студентів, що досягли високого (творчого) рівня сформованості професійної комунікативної компетентності, властива позитивна мотивація до діяльності, стійкий інтерес до формування професійної комунікативної компетентності. Студентам цієї групи характерні ґрунтовні знання, наявні можливості пошуку нестандартних рішень та застосування їх на практиці, стійке й впевнене володіння фаховими знаннями, уміннями та навичками, володіння інтернет-технологіями. У них спостерігається високий рівень сформованості навичок самостійної роботи, що надає діяльності творчого характеру. Майбутні фахівці торговельно-харчової галузі вміють контролювати свої дії у стандартних і нестандартних педагогічних ситуаціях, адекватно оцінюють рівень власної підготовленості до формування фахової професійної комунікативної компетентності у процесі фахової підготовки.

Отже, дослідження проблеми формування іншомовної професійної комунікативної компетентності, як однієї з найзначущих професійних компетентностей фахівців торговельно-харчової галузі на засадах компетентнісного підходу передбачає розробку чіткої системи вимірювання рівня її сформованості.

2.2 Використання інтерактивних технологій в процесі формування іношомовної професійно-комунікативної компетентності фахівців торговельно-харчової галузі.

Найбільш ефективними технологіями формування іношомовної професійно-орієнтованої комунікативної компетентності у навчанні іноземної мови професійного спрямування, як вже зазначалося вище, вважаються інтерактивні види діяльності.

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умов організації постійної, активної, навчально-пізнавальної взаємодії студентів.

Метою застосування інтерактивних методів і технологій у навчанні іноземної мови професійного спрямування (ІМПС) є:

- залучення всіх студентів до активного спілкування на занятті;
- формування позитивної міжособистісної взаємодії у колективі;
- розвиток умінь і навичок виконання різних видів діяльності у стандартних і нестереотипних ситуаціях, умінь критичного і творчого мислення у процесі вирішення професійних завдань;
- навичок роботи у команді.

Перевагами такого підходу до навчання є, насамперед, можливість ефективно використовувати академічний час, сприяти створенню комфортних психологічних умов для суб'єктів навчального процесу, а також, заохочувати студентів до співпраці, що стимулює розвиток комунікативних навичок і творчих здібностей.

З огляду на викладене вище слід звернути особливу увагу на те, що організація інтерактивних форм у навчанні ІМПС у технічному вузі буде ефективною за умов, якщо зміст навчального процесу узгоджується з майбутньою професійною діяльністю студентів і передбачає моделювання професійно орієнтованих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем з метою досягнення запланованого результату.

Варто зазначити, що викладач виступає в ролі організатора процесу навчання, лідера групи, консультанта й рефері. Він має зважати на рівень володіння мовою студентами та рівень сформованості комунікативних навичок. Потрібно слідкувати, щоб теоретичні знання в процесі активного навчання ставали усвідомленими, щоб студент розвивав і удосконалював не лише знання з мови, а й міг пов'язувати їх з майбутньою професійною діяльністю.

Плануючи застосування інтерактивних технологій, викладач має ознайомитися з принципами інтерактивного навчання.

Дотримуючись принципу активності, викладач забезпечує активну участь усіх студентів у процесі спілкування.

Сутність принципу відкритого зворотнього зв'язку полягає в залученні всіх членів групи обмінюватись думками, погоджуватись з ідеями інших або заперечувати їх. Характерними рисами цього принципу є прозорість, доступність, готовність оперативно реагувати.

Принцип експериментування передбачає активний пошук нових ідей та шляхів вирішення поставлених завдань. Експериментування є одним з видів пізнавальної діяльності людини та особливою формою пошукової діяльності, в якій найбільш яскраво виражені процеси цілеспрямованості, процеси виникнення й розвитку нових мотивів особистості, що лежать в основі саморуху, саморозвитку.

Принцип відкритості, відвертості та довіри у спілкуванні визначає його надійність, прихильність та симпатію учасників один до одного, й до того ж, збільшує ймовірність успішного проведення аналізу та виправлення помилок [45]. Згідно з цим принципом, викладачам слід організувати груповий простір в ході проведення занять таким чином, аби всі учасники ситуації спілкування розташовувались по колу обличчям один до одного, що сприятиме встановленню контакту між ними, символізуватиме увагу до співрозмовника тощо. Цей принцип має забезпечити необхідну релаксацію,

психологічну розрядку, зменшити втомлюваність та підвищити зацікавленість студентів.

Принцип рівності позицій означає, що викладач не прагне нав'язати студентам своєї думки, а діє разом з ними. В свою чергу, кожен студент має змогу побувати у ролі організатора, лідера.

Принцип емоційності передбачає формування у студентів інтересу до знань. Він спрямований на розвиток внутрішніх мотивів навчання на засадах співтворчості й співробітництва викладача й студентів, формування емоційного, а значить зацікавленого ставлення до процесу та способів здобуття знань, формування у студентів вміння володіти своїми настроями, контролювати свої емоції.

Дотримуючись принципів інтерактивного навчання, викладач забезпечить:

- розвиток у студентів умінь та навичок творчо підходити до вивчення навчального матеріалу й тому зробити засвоєння знань більш доступним;
- навчитись формулювати власну думку, правильно її виражати, доводити власну точку зору, аргументувати й дискутувати;
- навчитись слухати іншу людину, поважати альтернативну думку;
- збагачувати власний досвід через включення в різні життєві та соціальні ситуації;
- вчитись будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, шукати компроміси;
- розвивати навички проєктної діяльності, самостійної роботи, творчість тощо.

Цікавим є той факт, що з точки зору фізіологів інтерактивні види діяльності стимулюють наші емоції, свідомість, що сприяє більш активному запам'ятовуванню. Інтерактивне навчання розвиває емоційний інтелект, тобто здатність сприймати, розуміти, виражати й контролювати свої емоції та

виявляти і розвивати такі особистісні якості як ініціатива, здатність до співчуття, самооцінка й мотивація. Під час застосування інтерактивних технологій формуються комунікативні навички, актуалізується компетентність у сфері невербальних засобів комунікації, проковується потреба удосконалення комунікативної й психологічної компетентності, а часом і особиста культура, пов'язана з етикою ділових відносин. Крім того, у розслабленому стані людина засвоює швидше і якісніше великий обсяг інформації.

Тож до технологій, що сприяють формуванню іншомовної професійної комунікативної компетентності та активізують навчання ІМПС, можна віднести: метод рольових ігор, мозковий штурм, брейн-ринг, кейс-технології, засновані на аналізі конкретних професійно орієнтованих ситуацій, диспути, публічні виступи з презентацією, різні види тренінгів тощо.

З нашого досвіду запровадження інтерактивного навчання ІМПС в Державному біотехнологічному університеті, можна стверджувати, що студенти з задоволенням стають учасниками інтерактивних ситуацій, спрямованих на професійну діяльність.

У навчанні студентів перших курсів перевага надається використанню рольової гри, яка має забезпечити професійно орієнтований розвиток особистості, допомагаючи формувати такі важливі якості, як комунікативність, вміння працювати в парах і групах, проявити мовленнєву самостійність, організаторські та лідерські навички. Виконуючи різноманітні ролі, студенти мають вирішити певну проблемну ситуацію. Підбір проблемних завдань спонукає до використання іноземної мови для повсякденного й професійно орієнтованого спілкування.

Ефективним інтерактивним методом у навчанні студентів вважається й різновид рольової гри – ділова гра. Ділова гра є формою відтворення предметного й соціального змісту професійної діяльності фахівця, моделювання відносин, характерних для цієї діяльності як цілого. Вона

дозволяє створювати нові моделі практики, що відповідає цілям актуалізації майбутнього професіоналізму в сучасних умовах. За допомогою ділових ігор у студентів формується цілісне бачення професійної діяльності, її динаміки; розвивається проблемно-професійний і соціальний досвід, та теоретичне й практичне мислення в майбутній професійній сфері.

Для організації самостійної роботи студентів вважається одним із інструктивних методів – кейс-метод. Поєднання теорії й практики за допомогою цього методу дає можливість студентам ідентифікувати та аналізувати факти, краще розібратися в поставленій проблемі, навчитися її вирішувати та робити раціональні висновки, розвивати уяву, мислення, комунікаційні навички, навички працювати самостійно й у групі. Застосування цього методу в аудиторному режимі навчання дає можливість викладачеві не тільки активізувати увагу студента, але й формувати та розвивати навички вироблення управлінських рішень, сприяє засвоєнню сучасних управлінських технологій, розширює комунікативну компетентність студента, підвищує мотивації до навчання теорії менеджменту та сприяє демократизації навчання.

Не менш важливим для формування іншомовної професійної комунікативної компетентності, на наш погляд, є навчання публічного виступу з презентацією іноземною мовою з застосуванням багатофункціональних технологій. Уміння інтерактивного спілкування, які удосконалюються під час навчання, а саме: прийоми ефективної взаємодії доповідача та аудиторії, доречне використання ресурсів мови та невербальних засобів спілкування, проведення ефективних публічних виступів, презентацій та правильне їх оформлення й представлення, стають нагальними в академічному житті студентів і вирішальними у професійній діяльності, відповідають вимогам ринку праці, сприяють кар'єрному росту фахівців різних галузей. Навчання фахової презентації іноземною мовою сприяє розвитку професійно орієнтованих комунікативних мовленнєвих

компетенцій; дозволяє застосувати знання, отримані в процесі навчання, у вирішенні практичних завдань, пов'язаних з фахом; забезпечує розвиток культури іншомовлення, ініціативи, самостійності, творчого мислення; веде до створення умов для розвитку вмінь і навичок самоосвіти шляхом організації творчо-дослідницької навчальної роботи студентів, спрямованої на інтеграцію та актуалізацію знань з різних предметів.

Ще один метод інтерактивного навчання, на який варто звернути увагу – метод тренінгу. Тренінг – це навчання через взаємодію, під час якого активність учасників вища, ніж активність ведучого; створення позитивної відкритої атмосфери довіри та доброзичливості; діяльність, яка дає учасникам задоволення, активізує їх, стимулює інтерес до пізнання, допомагає стати більш компетентним.

Тренінг-цілі можуть формулюватися на основі потреб і прагнень майбутнього фахівця, його орієнтовних кваліфікацій, розвитку базових навичок. Крім того, що тренінг має суспільне й організаційне значення, він може задовольняти й особистісні потреби індивіда.

Тренінг на відміну від традиційної форми навчання орієнтований на запитання та пошук, повністю охоплює рівень та обсяг видів компетенцій особистості, які мають місце в професійній діяльності (соціальна, соціально-психологічна, цільовизначальна, комунікативна, технологічна, продуктивно-результативна, аналітико-синтетична прогностична, аналітико-синтетична ситуативна, організаційна, емоційна та інтелектуальна), самостійність, здатність до прийняття рішень, до взаємодії тощо.

Враховуючи вищезазначене, безперечним є той факт, що інтерактивні технології допомагають підвищити ефективність занять, інтерес студентів до майбутньої професійної діяльності, розуміння суті професії; розвивати комунікативні навички та вміння, здатність ефективно працювати індивідуально й у команді; формувати аналітичні здібності, відповідальне ставлення до власних вчинків, навички самоконтролю та самооцінки;

розвивати творчий пошук в рамках професії, усвідомленість необхідності й здатності до навчання впродовж усього життя.

Розглянувши наведений матеріал, можна зробити висновок, що особливістю навчання іноземної мови професійного спрямування є створення компетентнісного підґрунтя змісту навчання, формування іншомовної професійної комунікативної компетентності майбутнього фахівця торговельно-харчової галузі. Застосування інтерактивних технологій в навчанні іноземної мови студентів технічних спеціальностей дає змогу забезпечити зв'язок вивчення мови з реальним контекстом її застосування в фаховій діяльності, реалізувати міждисциплінарний і проблемно-орієнтований принцип навчання та розвивати пізнавальну й професійну мотивацію студентів.

2.3. Методика формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності фахівців торговельно-харчової галузі

Сучасні умови існування харчових підприємств на українському та зарубіжному ринках висувають підвищені вимоги до рівня професійної підготовки фахівця харчової галузі. Сучасний фахівець повинен мати належний рівень знань із дисциплін гуманітарної та соціально-економічної, математичної та природничо-наукової, професійної та практичної підготовки, володіти професійно-практичними навичками, що, в свою чергу, є вагомим підґрунтям для професійного вирішення конкретних виробничих ситуацій, які повсякденно вирішують на підприємствах харчової індустрії на різних посадах як в українському, так і в іншомовному середовищі при різних формах організації праці та виробництва в умовах конкуренції.

Аналіз досліджуваної проблеми дає підстави вважати, що для формування професійної іншомовної компетентності (ПК) майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості необхідна відповідна організація навчального процесу та створення сприятливих педагогічних умов. Відповідно, педагогічні умови та принципи є основою наукової

концепції системного формування професійної іншомовної компетентності майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості. Основна мета вказаної системи – поетапний розвиток досліджуваної компетентності як складної, інтегрованої властивості особистості від репродуктивних, виконавчих рівнів до продуктивних, творчих. Необхідність створення пропонованої системи зумовлена такими чинниками:

- потребами суспільства в підготовці інженерів-технологів харчової промисловості з високим рівнем професійної іншомовної компетентності;
- недостатньою розробленістю системи іншомовної підготовки технологів харчової промисловості у вищій школі;
- відсутністю наукового обґрунтування процесу засвоєння фахової термінології на технологічних факультетах вищих закладів освіти;
- низьким рівнем володіння сучасною професійною лексикою майбутніми інженерами-технологами харчової промисловості;
- стрімким розвитком харчової науки, що спричиняє появу великої кількості нових термінів у цій галузі.

Ефективність навчального процесу визначається переважно методикою викладання, яка і є саме тим інструментом, що надає змогу сформувати професійну іншомовну компетентність майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості в процесі навчально-пізнавальної діяльності.

До змісту методики будь-якої навчальної дисципліни обов'язково входить:

- 1) визначення змісту навчальної дисципліни;
- 2) визначення методів і організаційних форм навчання, які відповідають його цілям і змісту;
- 3) забезпечення засобами навчання.

Зв'язок методики з наукою, основи якої викладають у навчальному закладі, відображається у відборі змісту відповідної навчальної дисципліни («Іноземна мова за професійним спрямуванням») [46].

Таким чином, обов'язковими складовими моделі формування професійної іншомовної компетентності в студентів є методика, форми організації навчання студентів (семінарські, практичні, індивідуальні заняття, самостійна робота), методи (конспекти-схеми викладача та студента, інтелект-карти, дискусії, мозкові штурми, ситуації та кейси, тренінги й навчальні ігри, колективні проєкти тощо) та засоби навчання. Саме методику викладання ми розглядаємо як “шлях” до реалізації мети й отримання результату.

Згідно з розробленою нами системою іншомовної підготовки, методика формування професійної іншомовної компетентності майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості ґрунтувалася на:

- застосуванні визначених педагогічних умов, що сприяють формуванню професійної іншомовної компетентності майбутніх інженерів-технологів;
- загальнодидактичних і специфічних принципах формування ПК;
- поетапній технології формування ПК;
- відборі видів діяльності та завдань, що моделювали певні аспекти змісту майбутньої професійної діяльності інженерів-технологів харчової промисловості;
- використанні інтерактивних методів навчання;
- взаємозв'язку індивідуальної та групової роботи;
- високому рівні проблемності завдань;
- використанні мультимедійних технологій, аудіо- та відеоматеріалів професійного спрямування;
- використанні навчально-методичного посібника для студентів денної та заочної форми навчання за напрямом підготовки “Харчові технології та інженерія”;
- текстів для самостійної роботи студентів інженерно-технологічних спеціальностей;

- анкет, тестових завдань.

При розробці методичної системи ми розглянули можливість опори на міжпредметні зв'язки в курсі навчання ІМПС, оскільки отриманню культурно-специфічних знань сприяє систематична інформація, отримана студентами на заняттях з інших предметів. Ми проаналізували програми з різних предметів з метою виявлення можливостей встановлення міжпредметних зв'язків, їх тематичного змісту та переліку знань і вмінь на предмет наявності в них соціокультурного компонента. Аналіз засвідчив, що за кожним напрямом підготовки є дисципліни й гуманітарного циклу, й фахові, що містять певний соціокультурний компонент.

Методика формування ПК складалася з таких етапів:

- мотиваційно-інформаційний етап;
- професійно-діяльнісний;
- творчий [47].

Етапи формування професійної іншомовної компетентності майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості були взаємопов'язані. Кожен із них мав свою мету й завдання, передбачав добір специфічних форм, методів, прийомів і засобів навчання, ознайомлення майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості з певними групами професійної термінології, формування в них відповідних професійних умінь і навичок.

Розглянемо детальніше етапи оволодіння професійною іншомовною компетентністю (ПК) майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості.

Метою першого етапу є мотивування значущості формування професійної іншомовної компетентності для студентів. Як вже було зазначено, мотиваційний компонент характеризується системою домінуючих мотивів, що відбивають усвідомлене ставлення студентів до цілей та процесу отримання знань, до власного професійного становлення. Мотивація тим вище, чим вище можливість практичного застосування знань і навичок,

набутих у процесі навчання. У світлі цих ідей проєктована система формування ППК повинна мотивувати студента на активне засвоєння іноземної мови й відповідати на питання: “Навіщо я вивчаю іноземну мову, в чому її професійна значущість?”. При такому підході пізнавальний мотив не тільки розвивається й зміцнюється, а й набуває іншого характеру, тобто з’являється інтерес не лише до самого предмета, а й до способу отримання знань, у тому числі до самостійних форм навчальної діяльності, надаючи їй творчо-дослідний характер. Поняття функціональної значущості знань професійного спрямування, реальні можливості застосування отриманих знань у професійній діяльності забезпечують реалізацію мети формування ППК.

На заняттях викладач з метою зацікавити студентів обирає відповідний матеріал, що містить професійну проблему, автентичні тексти, в яких подано приклади проблем, що виникають у професійній діяльності через незнання іноземної мови або національно-культурні особливості партнерів, або приклади непорозуміння й навіть розриву важливих ділових зустрічей, контрактів. Такі тексти, на жаль, дуже рідко зустрічаються в підручниках та посібниках, їх потрібно шукати в спеціальних джерелах, тому ми виокремили ці тексти з різних джерел і використали в еспериментальній роботі, що додатково буде проаналізоване нижче. З цією ж метою викладач для того, щоб створити проблему, може використовувати професійно значущі ситуації-кейси, які на творчому етапі студенти зможуть вирішувати самостійно.

Метою другого етапу було набуття предметно-професійних знань, формування стратегічних і компаративних умінь студентів.

Цей етап реалізовувався на заняттях із дисципліни “Іноземна мова за професійним спрямуванням”, що проводились у формі практичних знань, науково-дослідної роботи студентів (написання доповідей, повідомлень, рефератів). Вони мали на меті:

- поглиблювати знання фахових понять і термінів;
- ознайомлювати з роллю іноземної мови у формуванні культури професійного мовлення майбутнього товаровознавця, технолога;
- удосконалювати навички іншомовного професійного спілкування;
- розвивати усне й писемне фахове мовлення, навички контролю й самоконтролю за його культурою;
- удосконалювати навички роботи з термінологічними словниками;
- проводити спостереження за професійним мовленням, формувати вміння його аналізувати й виправляти недоліки;
- формувати індивідуальний стиль професійного спілкування.

Автентичні матеріали (друковані та аудіо-, відео-) були основними засобами формування професійної іншомовної компетентності на цьому етапі.

Необхідно зауважити, що подібні висновки відносно навчання іноземним мовам вже було зроблено як в українській, так і в зарубіжній методиці. Зокрема, Є. Пассов ввів принцип автентичності, що наголошує на необхідності зацікавити студентів до питання, що обговорюють [5], а Г. Томахін визначив вплив лінгвокраїнознавчого матеріалу на мотивацію студентів до вивчення іноземної мови [6].

З погляду професійного відображення зарубіжні навчальні посібники мають більший потенціал і різноманітність автентичного текстового й ілюстративного матеріалу. Тому ми використовували оригінальні навчальні посібники Британських видавництв Oxford, Cambridge, Longman тощо. При відборі текстів ми враховували визначений специфічний принцип опори на профільні дисципліни. Ми дотримувалися лінії наскрізного представлення іншомовного спілкування, знань і цінностей у структурі освоєння різних предметів. Стратегія процесу формування професійної іншомовної компетентності проводилася завдяки ресурсам міжпредметної інтеграції змісту загальнокультурних, загальнопрофесійних і спеціальних дисциплін.

Позитивна мотивація та інтенсифікація процесу формування ПК студентів досягалася шляхом використання в навчальному процесі ЗВО художніх відеофільмів, комп'ютерних програм, що відображають особливості мови, побуту, життя, бізнесу, культури країни-партнера.

Багато авторів порушували питання формування іншомовної компетентності засобами мультимедійних технологій у педагогічній галузі, акцентуючи на первинній ролі викладача іноземної мови та його професійній компетентності. А. Мюллер-Хартманн досліджував питання впливу здатності викладача адаптуватися до нових ЗН (мультимедійних технологій) на формування міжкультурної компетенції [29].

У навчальних групах, де викладач володів інтернет-технологіями та методикою їх інтеграції в процес навчання іноземній мові, результати формування компонентів іншомовної професійної компетентності були значно вищі, ніж у класах, де через технічну некомпетентність викладача студенти отримували повну автономію, але не отримували інструкції по роботі з отримуваною інформацією. Р. О'Доун стверджує, що основна роль викладача повинна зводитися до допомоги студентам “вірно” інтерпретувати й аналізувати отримувану під час навчання інформацію, захищати студентів від формування стереотипів і навчати оцінювати інформацію не лише з позиції системи цінностей рідної культури [44].

Комп'ютерні програми містили автентичний аудіо- й відеоматеріал і мали професійну спрямованість. Комп'ютерні програми були також з успіхом використані як засіб активізації й забезпечення високої індивідуалізації навчально-пізнавальної діяльності студентів. Ця особливість комп'ютерних програм давала змогу диференціювати складність навчальних завдань із врахуванням індивідуальних особливостей студентів, забезпечивши кожному студенту окреме завдання, що відповідає його індивідуальним можливостям, обрати оптимальний темп вивчення й обсяг

матеріалу, що стимулювало індивідуальні здібності кожного, забезпечивши реалізацію компетентнісного підходу.

Метою третього етапу було формування навичок, умінь ПК та оволодіння механізмами іншомовної діяльності через вирішення системи репродуктивних та творчих завдань.

Для успішного вирішення проблеми формування ПК ми розробили систему тренувальних вправ з метою відпрацювання мовних зразків. Ця система враховувала як відбір необхідних вправ, що відповідають становленню навичок і вмінь вживання професійної термінології, так і певну послідовність цих вправ, регулярність їх виконання в усіх видах мовленнєвої діяльності. З іншого боку, вправи відповідали розробленим у методиці критеріям, а саме: були комунікативними, орієнтованими на студента, мовними й мовленнєвими, усними та письмовими.

Усні вправи стимулювали розвиток усного як монологічного, так і діалогічного професійного мовлення. Зокрема, система цих вправ включала такі їх типи: кумуляційно-когнітивні, репродуктивні, аналітичні, узагальнено-творчі, комунікативні [11].

Завдання творчого характеру (реферування автентичних текстів, висловлення думки в певній ситуації та від певної особи, читання й аудіювання текстів, мовне спостереження під час перегляду телепередач, фільмів, відеокасет і спілкування з носіями мови, систематизація отриманої інформації за розділами) вимагали від студентів володіння іншомовною професійною термінологією та вміння застосувати її на практиці. Розробка завдань творчого характеру була спрямована на відпрацювання креативних умінь роботи з автентичним текстом, використовувати додаткову інформацію й міжпредметні зв'язки, вміння й навички самостійно оцінювати дії в процесі роботи з іншомовним матеріалом [14].

Таким чином, сучасні освітні процеси у вищій освіті зумовлюють нагальну потребу створення цілісної педагогічної системи підготовки

фахівців для харчової та торговельної промисловості, що передбачає оптимальне поєднання українських та європейських, традиційних і новаторських підходів до проблеми формування професійної іншомовної компетентності майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості. Запропонована методика формування професійної іншомовної компетентності майбутніх інженерів-технологів харчової промисловості є неповною. Важливим завданням на майбутнє є розробка сучасної навчально-методичної літератури для вивчення іноземної мови інженерами-технологами та товарознавцями.

РОЗДІЛ 3. ТАНДЕМНЕ НАВЧАННЯ ТА ЙОГО СКЛАДОВІ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ФАХОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНИХ ЗВО

3.1. Предметний вектор тандемного співробітництва

Сучасні двосторонні євроінтеграційні процеси, що значною мірою пришвидшилися у воєнний період, сприяють реформуванню українського суспільства за європейськими стандартами на різних рівнях його функціонування – політичному, суспільному, правовому. І торговельно-економічному в тому числі. Результатом цих процесів стала нагальна потреба у висококваліфікованих професіоналах, які не лише володіють знанням інноваційних варіантів своєї професії, а й здатні реалізувати міжнародні програми, використовуючи необхідні мовні навички. З огляду на це, вирішального значення набуває залежність фахової підготовки студентів від адекватної методики навчання іноземних мов, становлення її більш функціонального когнітивного етапу, де реалізація практичної частини заснована на концепції подвійної мети, відповідно до якої іноземна мова є інструментом вивчення профільних дисциплін. За даних обставин метою та завданнями лінгводидактики є підбір ефективних технологій навчання, причому не лише іноземним мовам, а й адаптаційним курсам, що сприяють

розвитку іншомовної комунікативної компетентності та досягненню синергетичної складової під час безперервної освіти. Актуальність також викликана необхідністю поглибленого засвоєння фахових положень країн Євросоюзу мовою оригіналу.

Доведено, що одним із найбільш продуктивних засобів формування професійної компетенції міжнародного зразка є організація навчання у білінгвальному середовищі з використанням інтерактивного тандем-методу. Під тандем-методом розуміється спосіб вивчення іноземної мови двома партнерами з різними рідними мовами, які працюють у парі. Головною метою тандему є опанування мови свого партнера в ситуації реального та/або віртуального спілкування, знайомство з його особистістю, культурою країни мови, що вивчається, а також отримання інформації в різних сферах і галузях знань, які однаково цікаві тандем-партнерам [6].

Зміст навчання охоплює всі сфери спілкування – особистісну, освітню, публічну, а в подальшому і професійну. До того ж він забезпечує засвоєння культурних і духовних цінностей, включає культурологічні, лінгвонародознавчі, лінгвокраїнознавчі та країнознавчі знання відповідно до виучуваних мов, визначає відповідні вміння щодо застосування цих знань у міжкультурному спілкуванні в полікультурному середовищі. Основними принципами реалізації тандем-методу є обопільність та особистісна автономія кожного учасника комунікативного процесу. По-перше, кожен із учасників отримує обопільну користь від спілкування, а, по-друге, – кожен несе відповідальність за результати свого навчання. Робота в тандемі може бути організована в різних формах: індивідуальній, парній, груповій, колективній або комбінованій. За допомогою тандем-методу можна організовувати очні та віртуальні зустрічі, форуми, конференції, де учасники матимуть можливість ознайомитися з мовою і культурою один одного та продовжити спільне навчання. Для цього партнери (заклади освіти, окремі класи, вчителі, учні) мають визначити спільні цілі та зміст навчання, засоби і

способи взаємодії. Для організації навчання за допомогою тандем-методу необхідно розробити різні типи опитувальників, навчальних матеріалів, створити банк даних та/або депозитарій необхідних ресурсів і джерел, підібрати учасників тандему, організувати первинні особисті контакти та подальшу освітню діяльність і здійснювати моніторинг результатів навчання. В умовах запровадження дистанційного, онлайн або змішаного навчання цей метод є доцільним і може доповнювати інші методи в процесі навчання мов. Адже, по-перше, віртуальна комунікація відбувається у звичному життєвому просторі та в реальних ситуаціях спілкування. По-друге, у партнерів тандему виникає достатньо висока мотивація до навчання й активізується пізнавальна активність, що стає природно особистісно та компетентісно орієнтованим. По-третє, за правильної організації роботи за тандем-методом відбуватиметься формування й розвиток умінь і навичок учнів у всіх видах мовленнєвої діяльності (аудіюванні, говорінні, читанні та письмі). Звісно, під час організації віртуальної комунікації за допомогою різноманітних синхронних та асинхронних інструментів і засобів спілкування (онлайн-платформ, електронної пошти, соціальних інтернет-мереж, засобів зв'язку), особливо в процесі навчання аудіювання та говоріння, необхідно забезпечити безперебійний інтернет-зв'язок для запобігання труднощів у слуханні/розумінні почутого та сказаного. Водночас удосконалюються читацькі вміння й навички писемного мовлення, оскільки комунікація здійснюється переважно у письмовій формі через електронне листування та спілкування у чатах. Крім того, під час обміну повідомленнями вдосконалюються вміння розуміти письмовий текст, виправляти помилки, формується модель мовленнєвої поведінки [3]. Також у процесі віртуального спілкування збагачується активний словник партнерів тандему, оскільки виникає необхідність у застосуванні різних видів тлумачення незнайомої лексики. Під час системної роботи розширюються й знання лінгвокультурного та соціокультурного компонентів змісту навчання,

широко використовуються автентичні матеріали й навчально-методичні комплекси з виучуваної мови. У результаті застосування тандем-метод сприяє формуванню як наскрізних, так і предметних компетентностей, зокрема спілкування державною мовою, рідною мовою у разі її відмінності від української (мовами корінних народів і національних меншин), іноземними мовами. Крім цього, підвищується рівень інформаційно-цифрової та соціальної і громадянської компетентностей, умінь вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, обізнаність і здатність до самовираження у сфері культури тощо.

У науковій літературі, присвяченій дослідженню тандемного навчання, представлено класифікацію потенційних тандемів, значимих для педагогічної практики. Викликає інтерес робота Амерханової О.О. [2], яка виділяє три базові тандеми, дає характеристику і розкриває потенціал кожного виду, посилаючись при цьому на дослідження видатних учених та методистів. Так, тандеми «студент-студент» і «студент-педагог», що традиційно формуються для розвитку комунікативної та міжкультурної компетенцій, в основі своїй зводяться до систематично регулярної взаємодії партнерів у рамках навчального заняття, хоч і не обмежується лише ним.

Частину своїх функцій при інтегрованому тандем-навчанні педагог може перекласти на тьютора (студента більш досконалого рівня або носія мови як рідної з досвідом роботи у тандемі).

Тьютор відповідає за індивідуальне консультування, безпосереднє очне чи віддалене спілкування з учасником (-ами) тандему. Відповідно він повинен мати досвід консультування та успішний досвід роботи з тандемом як учасника. На тьютора також переноситься з педагога роль мотиватора (підтримувати в учнів зацікавленість у навчанні протягом усього тандем-курсу) та інструктора (з оптимізації роботи у тандемі).

І тьютор і педагог мають дотримуватися наступних принципів спілкування з учасниками тандемів у рамках консультування:

- спрямовувати, а не підводити межу;
- вислуховувати, а не говорити самому;
- допомагати у прийнятті рішення, а не нав'язувати готове;
- підтримувати у пошуках шляхів досягнення мети, а не пропонувати свої;
- підводити до формулювання питання, а не формулювати.

І найважливіше: учасники тандему можуть, а чи не зобов'язані вдаватися до допомоги педагога-консультанта чи тьютора.

При онлайн-тандемах одним із учасників може стати системний адміністратор (для підтримки РС та програм у робочому стані; насамперед, при непарній роботі, типу телеконференції) та протоколіст (при групових, проектних тандемах).

Викладачі, реалізуючи ідеї гуманітаризації освіти, можуть зіткнутися з такими проблемами:

1. Нерозуміння на рівні вербаліки.
2. Неуважність під час самостійної роботи з теорією.
3. Проблема створення середовища взаємодії.

Перша проблема – це проблема нерозуміння, яка може виникнути через невміння студентом висловити свою думку письмово. Практично вся взаємодія, що відбувається при навчанні дистанційно – вона опосередкована та відбувається за допомогою давно відомого нам і також глибоко незвіданого інструменту – мови, тексту. При особистій взаємодії помітити це нерозуміння часом легше – тому що нам можуть допомогти невербальні знаки, які не будуть збігатися зі словами, що вимовляються – і цей дисонанс допоможе прискорити виявлення та усунення причини непорозуміння. У разі роботи дистанційно, з текстами, студенти, які не володіють вмінням викладати свої думки письмово зіткнуться із труднощами. Для викладача також може стати складним «розшифрування», інтерпретація такого роду послань.

Третій різновид тандему – «педагог-педагог» – є найменш дослідженим, хоча важливість такої взаємодії для викладання профільно-орієнтованих дисциплін у вузі очевидна. Ілюстрацією педагогічного тандему може виступати, наприклад, партнерська взаємодія викладача – предметника та викладача іноземної мови у сфері наукової діяльності, подання результатів своєї роботи на міжнародних форумах та оформлення їх у наукові статті. Як правило, рівень комунікативної компетенції викладачів нелінгвістичних спеціальностей потребує серйозної корекції. Ось тут на допомогу приходить викладач іноземної мови, у тандемі з яким можлива досить продуктивна та результативна робота.

У випадку сучасного вузу, крім традиційних способів оволодіння мовою, прекрасною альтернативою може бути тандем метод із єдиною метою взаємного навчання. У цьому представляється цікавим розглянути взаємодія викладача – предметника і викладача іноземних мов як слабо досліджене тандемне полі, але воно разом з тим має величезний потенціал. Враховуючи інструментальну цінність мови, педагогічний тандем стає особливо затребуваним у будь-якій міждисциплінарній галузі. При цьому важливо зазначити, що викладачі-учасники тандемної пари мають репрезентувати різні аспекти однієї дисципліни. Такими дисциплінами в рамках нелінгвістичного вишу, де міг би бути задіяний викладацький тандем, можуть служити елективні курси «Ділові переговори (англійською мовою)», «Основи мови бізнесу у сфері економіки та управління» на рівні бакалаврату, «Іноземна мова для професійних цілей» на рівні магістратури, а також аспірантури немовних напрямів підготовки. Відповідно до вимог освітнього стандарту, студенти повинні вміти скласти текст виступу, наукової статті для подання на конференціях або публікації в журналі тощо за профілем обраної спеціальності. Добре, якщо зміст статті студент оформлює іноземною мовою. Тому освітній контент цих дисциплін має бути двоспрямованим, а саме – розвивати не лише мовні, а й професійні вміння.

Такий вектор тандемного співробітництва – підготовчий, предметний. Це співпраця філологів з профільними кафедрами, з гарантами спеціальностей. Він двосторонній, тому що в країнах світу існує практика викладання фахових дисциплін англійською мовою [37]. Основна ідея такого тандему полягає у співпраці викладачів – предметника та лінгвіста – при реалізації єдиного навчального курсу. Відповідальність розподіляється відповідно до компетенцій викладачів, де лінгвісти відповідають за мовну компоненту, а предметники – за формування предметних знань та навичок.

Отже, до зони відповідальності викладача мови входить навчання іншомовному науковому дискурсу, а викладач-предметник буде націлений на професійно-орієнтовану складову. Тандем двох педагогів буде націлений на продукування студентами текстів наукового характеру іноземною мовою, але при цьому аспекти навчання у них будуть різними. Так, наприклад, викладач спеціальної дисципліни навчатиме студента професійно-орієнтованому змістовному контенту, оскільки він може реально оцінити глибину і важливість досліджуваної в науковій статті проблематики. Основний масив роботи для викладача іноземної мови під час навчання іншомовному науковому дискурсу складатимуть питання структурної організації тексту, формулювання наукової мети, визначення проблематики дослідження, складання інструкції, верстка безпосередньо тексту статті та формулювання висновків. Очевидно, що ступінь участі кожного тандемного партнера може змінюватись, що залежить від рівня мовної підготовки викладача спеціальної дисципліни, а також лінгвістичної компетентності викладача іноземної мови. У будь-якому випадку тандемне навчання дає можливість оперативно коригувати процес навчання, уникаючи стресу мовної некомпетентності.

3.2. Мовний вектор тандемного співробітництва та білінгвізм активного типу

Суттєвою проблемою є питання створення середовища взаємодії. Тобто такого простору, в якому і викладач, і студент чують один одного, розуміють, реагують. Чому нам здається це важливим – тому що низка дисциплін (будь-яка прикладна, інтегративна дисципліна) вимагають саме спільної роботи викладача та студента, їх «налаштування на одну хвилю», якщо говорити мовою метафор.

Допоки студенту не вдасться почути основне послання курсу, викладача – йому не вдасться ефективно працювати із пропонованим матеріалом. На жаль, як показує життя, далеко не завжди викладач здатний створити таке середовище взаємодії навіть за очної роботи. Створення логічної структури курсу, докладний опис цілей курсу, а також збіг цілей навчального та учня сприятимуть більш уважному відношенню один до одного, але ще не зможуть гарантувати успіху.

У вирішенні цієї проблеми ми звернулися до лінгвістики.

Викладач іноземної мови під час підготовки студентів покликаний навчати студентів як вмінню користуватися іншим мовним кодом, а й самому спілкуванню. Це можливо лише в тому випадку, якщо він володіє, поряд із професійними знаннями та вміннями, культурою педагогічного спілкування, яка тісно пов'язана з його загальною культурою, освітою та вихованням.

Другий вектор – мовний, і його становлення неможливе без поняття предметно-орієнтованого білінгвізму активного, продуктивного інтелектуального типу, де навчання проходить не шляхом створення штучної атмосфери, а за участі безпосередніх носіїв, автентичних письмових документів та усних мовленнєвих сценаріїв професійного характеру.

Фаховий опис фактів і явищ, їх аналіз, узагальнення, синтез; розкриття основних підходів до розробки теоретичних і методичних основ професійної

підготовки на білінгвальній основі, інноваційних стратегій розвитку професійної освіти ґрунтується на взаємозв'язку теорії і практики.

Особистісно-діяльнісний підхід характеризується: створенням умов для активної позиції студента, відбором способів активізації навчально-пізнавальної діяльності на кожному етапі професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі; розвитком і саморозвитком особистості на основі її професійної орієнтованості; виявленням особистісних якостей, суб'єктного досвіду життєдіяльності, що дозволяє створити ситуацію вибору відповідно до комунікативних, лінгвістичних можливостей студента в умовах білінгвального навчання.

Компетентнісний підхід реалізується в професіоналізмі фахівця, його досвіді, освіченості, рівні творчості, а також відображає здатність до самоосвіти й самовдосконалення та самостійного вирішення важливих завдань. Результатом такої підготовки є забезпечення розвитку білінгвальної професійної комунікативної компетентності фахівця, здатного успішно реалізуватися в професійній діяльності.

Технологічний підхід забезпечується спеціально розробленою авторською моделлю, спрямованою на досягнення визначеної мети шляхом послідовного виконання студентами під керівництвом викладача певних навчальних дій. Модель професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі має чіткі процесуальні характеристики, дотримання яких забезпечує досягнення запланованого результату.

Сутність соціокультурного підходу полягає в розгляді педагогічного феномену у двох аспектах (соціальному і культурному), що забезпечує врахування взаємозв'язку суспільства з культурними надбаннями цінностей і норм. Студент, як особистість, розглядається як носій таких цінностей, норм, представником певної культури, знаходиться в системі суспільних відносин, складовою яких є його професійна діяльність.

Лінгвістичний концепт стосується мовних проблем, які виникають у студентів в умовах професійної підготовки на білінгвальній основі, пов'язаних із засвоєнням понятійно-термінологічного апарату фахової дисципліни. Цей концепт сприяє вибору педагогічних підходів для узгодження потенційних можливостей майбутнього фахівця з наповненням та структуруванням навчального матеріалу, що забезпечує ефективність його професійного розвитку.

До підходів, які забезпечують ефективне структурування змісту дисципліни в сукупності найпростіших навчальних елементів, відносимо кредитно-блоковий, тематичний і лексико-термінологічний. Кредитно-блоковий підхід дає можливість структурувати зміст дисципліни на основі аналізу її понятійно-термінологічного апарату, що призводить до виділення групи фундаментальних понять (блоків), системне засвоєння яких сприяє розвитку білінгвальної професійної комунікативної компетентності у межах вивчення фахових дисциплін.

Динамічність, у свою чергу, забезпечується трансформацією наповнення змістових блоків з урахуванням зміни дидактичної мети. Тематичний підхід уможлиблює представлення понятійно-термінологічного апарату відповідної теми у вигляді окремих описових блоків, що передбачає тлумачення спеціальних термінів двома мовами.

Взаємозв'язок кредитно-блокового та тематичного підходів в умовах білінгвального навчання забезпечується відповідністю описових блоків певному кредиту (темі), що уможлиблює засвоєння ключових термінів, понять, визначень, систематизацію, прискорення та полегшення засвоєння матеріалу і, як результат, формування білінгвальної професійної комунікативної компетентності у визначеній предметній сфері.

Англійська мова та її розвиток повинні стати частиною узгодженої загальної корпоративної культури ЗВО, вибудованої на спільних підходах (лідерство, інноваційність, креативність, доброчесність, застосування

інноваційних освітніх технологій) та відповідних принципах (відкритість, демократичність, рівний доступ, справедливість (однакова винагорода за рівний обсяг виконаної роботи), відзнака/ винагорода за ініціативність/інновації тощо).

Формування культури якісного викладання, вивчення та використання англійської мови буде успішним за умови залучення всіх внутрішніх зацікавлених осіб (адміністрації, керівників середньої ланки, викладачів, здобувачів) та чіткого усвідомлення кожною групою зацікавлених сторін важливості активної підтримки цілей, визначених ЗВО у цьому напрямку, особистих переваг від оволодіння мовою. Успішному формуванню такої культури сприятиме формальний і неформальний дискурс, а саме: офіційна інформаційна кампанія, конференції, науково-методичні семінари на факультетах, флешмоби, ініційовані студентами або викладачам, сторінка на фейсбуці кафедри іноземної мови, обговорення відповідних питань на засіданнях кафедри, методичних рад факультету/університету тощо. Фокусування уваги та ресурсів на проблематиці викладання, вивчення та використання англійської мови буде сприяти формуванню у різних груп заінтересованих осіб позитивного ставлення до англійської мови. Серед інших факторів цьому можуть сприяти запровадження інституту "амбасадорів" (або промоутерів) англійської мови.

На традиційних заняттях зазвичай спостерігаються два типи взаємодії між учасниками освітнього процесу: асиметричні (викладач–студент) та симетричні (між студентами). При навчанні в тандемі партнер, який виступає як мовний експерт, завжди займатиме менш авторитетну позицію, коли він сам виконуватиме функцію студента. Тому, на відміну від інших контекстів комунікації, носій мови не викликатиме дискомфорту свого тандем-партнера. Крім того, подібна зміна ролей викладач–студент усуває негативні наслідки асиметрії між більш-менш досвідченими з мовної точки зору співрозмовниками, яка у звичайному житті може викликати почуття

невпевненості, страх перед помилками, сором'язливість тощо. З іншого боку, подібна зміна ролей виявляє позитивні аспекти асиметрії у випадках, коли необхідна когнітивна чи емоційна підтримка більш компетентного співрозмовника.

Саме тому до занять рекомендується долучати іноземних студентів, які вільно володіють англійською мовою, а також українських студентів, які проживають за кордоном і перебувають у відповідному мовному середовищі [14].

За допомогою нової стратегії можуть визначатися індивідуальні завдання поширення та розвитку викладання, вивчення та використання англійської мови, для прискорення інтернаціоналізації, для розвитку дослідницької діяльності ЗВО, розширення партнерства з роботодавцями всіх рівнів, міжнародними донорськими організаціями тощо).

Викладачам ФДАМ (фахових дисциплін англійською мовою) рекомендується мотивувати здобувачів до підготовки публікацій наукових здобутків англійською мовою, участі у міжнародних наукових заходах, професійних конкурсах та проєктах від стейкхолдерів та програмах академічної мобільності. Крім того, викладачам ФДАМ рекомендується залучати найкращих студентів до міжнародної проєктної діяльності факультету та університету, релевантної до тематики фахової дисципліни (у разі необхідності подання проєктної документації англійською мовою), що дозволить підвищити рівень володіння студентами англійською мовою, подолати психологічний бар'єр у використанні англійської мови та забезпечити її прикладне застосування у професійній діяльності.

Отже, впровадження інтерактивної тандемної моделі навчання в освітній процес дозволяє підвищити якість підготовки студентів, сформувати нову генерацію фахівців, які покликані ефективно провести модернізацію сучасної харчової та торговельної сфери [15], а саме:

– навчання у тандемі дозволяє створити автентичні умови природного спілкування з носієм мови [36];

– участь у тандемі значно підвищує мотивацію студентів до оволодіння мовою та культурою країни мови, що вивчається, та стимулює їх до подальшого використання її як засобу спілкування [34];

– регулярність та систематичність комунікативної тандемної взаємодії значно покращать навички розмовної мови партнерів, а також сприятимуть формуванню іншомовної комунікативної компетенції (всіх мовної діяльності) та міжкультурної компетенції [29];

– тандем-метод дозволяє вийти за рамки традиційного заняття, використовувати іноземну мову набагато ширше, що допомагає студенту вибудувати власну траєкторію навчання з урахуванням власних потреб та інтересів, самостійно брати відповідальність за результати своєї діяльності, що сприяє розвитку автономності навчання [35];

– використання тандем-методу сприяє подоланню лінгвістичних та психологічних бар'єрів у спілкуванні з партнерами та усуває страх використання мови як засобу спілкування. При цьому позитивний ефект досягається за рахунок відсутності жорсткого контролю викладача та низки прийомів, які націлені на підтримку комунікації з партнером типу уточнень, перепитування, формулювання ідеї іншими словами, використання жестів, засобів невербальної комунікації, заміна складних конструкцій простішими тощо [38];

– тандем-метод має величезний потенціал у поєднанні з інформаційними та комунікаційними технологіями щодо пошуку партнерів та розширення контактів. Очевидно, що інтернет спілкування сьогодні є пріоритетною формою вивчення мови в тандемі за рахунок того, що мережа Інтернет значно полегшує пошук партнерів і створює більше можливостей практичної властивості. Більше того, умови спілкування одночасно в усній та

письмовій формі створюють можливість повноцінного розвитку всіх видів мовної діяльності [43].

РОЗДІЛ 4. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ТЕХНОЛОГІВ ТА ТОВАРОЗНАВЦІВ У ПРОЦЕСІ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

4.1. Організація та методика проведення експерименту

Одним з основних завдань педагогічного дослідження С. Сисоева і Т. Кристопчук [22] вважають розкриття внутрішніх суперечностей педагогічних явищ, що вивчаються, дослідження шляхів чи засобів їх подолання. Науковці переконані, що ефективне планування та організація наукових досліджень дадуть можливість визначати актуальні й перспективні напрями розвитку педагогічної науки і дати перспективну оцінку провідним тенденціям у тій чи іншій галузі педагогічної науки. В основі дослідницько-педагогічної діяльності лежать когнітивно-моделюючі та конструктивно-моделюючі вміння, які є основними структурними компонентами системи пошуку вирішення щоденних і перспективних педагогічних завдань [36].

Педагогічні дослідження (фундаментальні, прикладні чи практичні) повинні відповідати певним критеріям оцінювання їх якості та значущості для розвитку педагогічної науки, достовірність і обґрунтованість яких підтверджуються результатами моделювання педагогічних явищ і процесів, збігом одержаних результатів з експериментальними даними, а також результатами практичної перевірки і досвідом практичного впровадження. Педагогічні дослідження дозволяють спрогнозувати появу або розвиток певних педагогічних фактів, явищ, закономірностей, тенденцій, тощо [190]. Водночас, результати отримані в ході педагогічних досліджень повинні бути

перевірені з точки зору їх статистично-математичної значущості, тобто бути статистично достовірними [32].

Науково-об'єктивна та доказова перевірка достовірності результатів педагогічного дослідження, ефективності тих чи інших нововведень, виявлення належних умов реалізації тих чи інших педагогічних завдань, можуть бути здійснені лише в ході педагогічного експерименту, який є методом педагогічних досліджень, «під час якого відбувається активний вплив на педагогічні явища шляхом створення наукових умов, що відповідають меті дослідження» [13]. У ході експерименту можна перевірити системність та взаємозумовленість усіх визначених складників педагогічного процесу, вивчити характерні закономірності, виявити основні перешкоди.

Педагогічний експеримент має на меті всебічне вивчення теми дослідження, виявлення стійких, суттєвих зв'язків між явищами, характерними для педагогічного процесу, перевірки висунутої гіпотези та можливості практичного застосування розроблених у процесі дослідження навчально-практичних заходів. З метою експериментальної перевірки педагогічних умов та результативності розробленої структурно-функціональної моделі формування іншомовної професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців торговельно-харчової галузі у процесі вивчення дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» було вивчено комплекс інтерактивних методів дослідження, проаналізовано початковий рівень сформованості ППКК студентів інженерно-технологічних та торговельних спеціальностей, розроблений критеріальний апарат, що дозволило виміряти ефективність освітньо-виховного процесу в ході цілеспрямованої зміни умов педагогічного впливу, зроблено висновки [15].

Можливості підвищення ефективності навчання іноземної мови професійного спрямування студентів торговельно-харчових спеціальностей вивчаються багатьма науковцями. Запропоновано інтерактивну методику навчання студентів через: рольові ігри (Н. П. Анікеєва, П. П. Блонський, А.

С. Макаренко, С. Ф. Русова, М. Г. Яновська), методику занурення (О. Б. Тарнопольського, С. П. Кожушко, З. М. Корнєва), на основі розробки проєктів (Ю. В. Дегтярьова), використання мовного портфеля (Н. В. Ягельська) з використанням електронних засобів та інформаційно-комунікативних технологій (О. П. Биконя, М. М. Метьолкіна) [17].

Незважаючи на розмаїття методичних досліджень з навчання фахівців торговельно-харчових спеціальностей професійній іноземній мові, проблема впровадження інтерактивних підходів та технологій в навчальний процес залишається мало дослідженою.

Відтак, протиріччя між потребою підвищення ефективності навчання студентів торговельно-харчових спеціальностей іноземної мови для професійного спілкування й набуття ними компетентних якостей, з одного боку, та відсутність розробленої та науково обґрунтованої інтерактивної методики навчання професійно орієнтованої іноземної мови, побудованої на використанні Інтернет-ресурсів та технічних засобів – з іншого боку, зумовили вибір теми нашого дослідження.

Одним зі способів інтенсифікації діяльності учіння студентів з вивчення іноземної комунікації торговельно-харчового спрямування є активне використання форм і прийомів парно-групової й колективної мовленнєвої взаємодії всіх суб'єктів навчального процесу у рольових іграх та проєктах, під час проведення дискусій і презентацій, спільного планування й виконання проблемних завдань та навчально-дослідних робіт. Такі засоби інтерактивного формування комунікативної компетенції повинні забезпечити комунікативну спрямованість і професіоналізацію навчання, утвердити суб'єктні відносини між всіма комунікантами, сприяти побудові особистісно зорієнтованої парадигми освіти [20].

Методологічною основою дослідження є праці теоретиків і розробників комунікативного методу навчання, концепції прихильників компетентнісного, і професійно спрямованого підходів до навчання (Б.В.

Беляєв, В.П. Беспалько, І.Л. Бім, І.М. Богданова, Н.Ф. Бориско, Н.І. Гез, Г.А. Гринюк, Л.А. Дзюба, О.В. Євдокимов, Л.В. Загрекова, І.О. Зимня, Г.О. Китайгородська, Г.Ф. Кривчикова, О.М. Леонтєв, О.О. Леонтєв, Р.П. Мільруд, С.Ю. Ніколаєва, Ю.І. Пассов, О.І. Пометун, Г.В. Рогова, В.В. Сафонова, Г.К. Селевко, С.О. Сисоєва, В.Л. Скалкін, Н.К. Складенко, І.О. Смолюк, О.Б. Тарнопольський, І.С. Якиманська та ін.) [50].

Дослідниками доведено, що інтерактивне навчання завдяки своїй динамічності й гнучкості, практичності й доступності сприяє задоволенню інформаційно-пізнавальних потреб студентів, позитивно впливає на інтелектуальний розвиток кожної особистості та її професійне становлення.

В аспекті формування іншомовної комунікативної компетенції інтерактивне навчання стимулює студентів до запам'ятовування навчального матеріалу, його осмисленого репродукування та свідомого й творчого використання в ході іншомовної професійної комунікації. Співучасть усіх мовленнєвих суб'єктів у процесі інтерактивного оволодіння іншомовною компетентністю супроводжується контролем та корегуванням такої діяльності з боку викладача, яка дозволяє йому керувати навчальними діями студентів. Отже, суть інтерактивного навчання як засобу ефективного формування іноземної комунікативної компетенції полягає в організації парно-групової та колективної мовленнєвої взаємодії всіх суб'єктів навчального процесу з виконання творчих, проблемно-пошукових і комунікативних завдань, орієнтованих на одержання студентами не тільки знань лексичного або граматичного матеріалу, а й набуття ними компетенцій використовувати вивчене в усній та письмовій формах в межах сфери своєї майбутньої діяльності [21].

Суспільно-економічними та дидактичними передумовами використання інтерактивних засобів навчання професійній комунікації іноземною мовою є сучасні процеси перебудови й трансформації національної системи освіти України на принципах гуманізації та

демократизації; адаптація вітчизняних освітніх стандартів до міжнародних норм у зв'язку з входженням України в Європейський і світовий освітній простір; швидкий розвиток і використання в галузі освіти комп'ютерних і телекомунікаційних технологій; заохочення альтернативних форм організації навчального процесу у вищій школі; сформованість студентського колективу і розвинені у студентів організаторські та аналітичні вміння, необхідні для реалізації інтерактивного навчання; наявність у студентів інтересу та мотивації до вивчення професійно орієнтованої іноземної мови з метою професійного утвердження й досягнення високої конкурентоспроможності на ринку праці.

Дидактичною основою для інтерактивного формування комунікативної компетенції є принципи комунікативності, що відбивають основні закономірності й загальні підходи до організації навчання комунікації, визначають зміст та впливають на якість засвоєння навчального іншомовного матеріалу (зазначалися вище).

Мовленнєва спрямованість навчального процесу можлива лише за наявності когнітивної (розумової) активності студентів, яка характеризує їхню діяльність. Отже, проблема зводиться до організації мовленнєвого (а не просто навчального) партнерства в навчальному спілкуванні, а мовленнєве партнерство залежить значною мірою від комунікативної поведінки викладача та зумовлене діяльнісним характером спілкування [26].

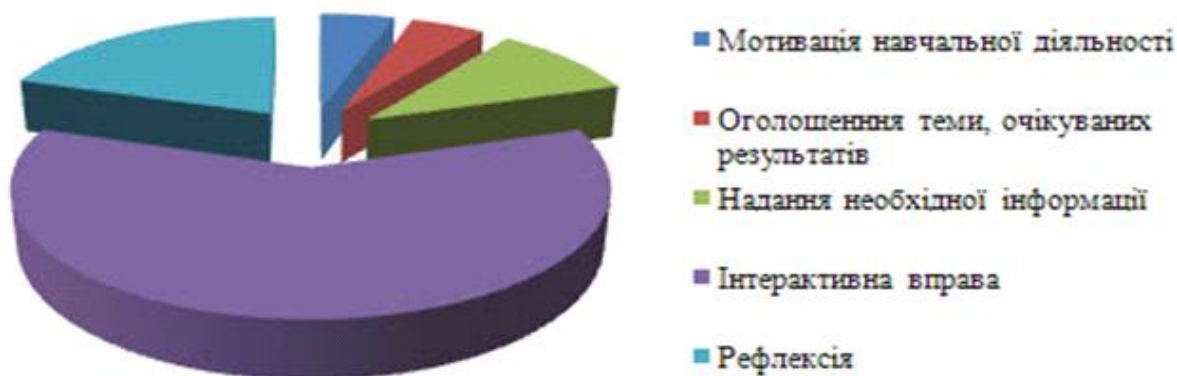
Мовленнєво-мисленнєва активність студентів – осередок комунікативного процесу навчання. Постійне практичне використання мови робить навчання привабливим для студентів, бо узгоджується із кінцевою метою, а отже, забезпечує оволодіння мовленням як засобом спілкування. Якщо не дотримуватися принципу ситуативності у навчанні іноземної мови, то ситуативний характер дії навички не буде зафіксований у мозку й перенесення інформації не відбудеться. Саме з цієї причини безліч вивчених слів і заавтоматизованих граматичних структур залишаються невживаними,

коли студенти намагаються підтримати розмову іноземною мовою. Ситуативність здатна відтворювати комунікативну реальність, і таким чином збуджувати інтерес студентів реальністю спілкування.

Процес спілкування характеризується, як відомо, постійною зміною предмета розмови, обставин, умов, задач тощо. Щоб бути адекватним тій або іншій ситуації, той, хто говорить, повинен це врахувати. Не підлягає сумніву, що підготувати студентів до евристичності спілкування можливо тільки через розвиток у них здібності до адекватного реагування.

Крім того, новизна забезпечує розвиток мовленнєвого уміння, зокрема його динамічності, здібності перефразувати, механізму комбінування, ініціативності висловлювання, темпу мови й особливо розвиток стратегії і тактики комуніканта [28].

Знання принципів комунікативності надає викладачеві ключ до розуміння організації комунікативно орієнтованого навчання на заняттях іноземної мови за професійним спрямуванням.

Рис. 2. Розподіл часу між етапами інтерактивного заняття.

Таким чином, дотримання принципів комунікативності, які забезпечують навчання студентів торговельно-харчового профілю професійної іноземної мови є важливою передумовою втілення інтерактивності на практиці.

Психологічними чинниками для реалізації інтерактивного навчання студентів іноземної професійно-комунікативної компетенції є внутрішня й

зовнішня мотивація (зазначалося вище) до проведення парно-групової та колективної роботи; утвердження сприятливого психологічного клімату в студентському колективі; врахування індивідуальних, вікових особливостей кожного студента; створення адекватних навчальним завданням ситуацій для контекстного засвоєння нових лексичних та граматичних одиниць; добір відповідних до інтересів і потреб студентів автентичних матеріалів для організації інтерактивного тренінгу та професійно орієнтованого мовлення. Врахування зазначених чинників, а також властивостей процесів мислення, пам'яті, уваги тощо дозволяє створити сприятливі психологічні передумови для засвоєння студентами іноземної торговельно-харчової комунікативної компетенції та оволодіння ними вмінь її використання.

Таким чином, сформульовані положення є науково-теоретичним підґрунтям запропонованої у дослідженні інтерактивної методики, націленої на формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції в студентів-харчовиків шляхом виконання комунікативних завдань в інтерактивних формах мовленнєвої взаємодії всіх суб'єктів навчального процесу.

Працюючи за інтерактивними методиками, студенти можуть відчутти себе першовідкривачами, дослідниками; навчитись працювати в групі, критично мислити, аргументовано висловлювати власну думку, приймати рішення, розв'язувати проблемні ситуації; здобути елементарні навички участі у громадському житті тощо.

Схема 1. Структура інтерактивного заняття.

Структура заняття з іноземної мови із застосуванням інтерактивних технологій проходить в чотири етапи:

1) Підготовка. Цей етап передбачає організаційні моменти, такі як роздатковий матеріал, вирішення питань місця проведення та необхідних технічних засобів.

2) Вступ. На даному етапі важливі пояснення правил, мети, технічно сформоване завдання, розділення на групи, розподіл ролей та нагадування студентам про кількість відведеного на «інтерацію» часу.

3) Проведення. Обов'язковим є обговорення заданих викладачем ситуацій, самостійний або груповий пошук рішень, формування відповідей.

4) Рефлексія та результати. Елементами даного етапу є обговорення результатів «інтерації», оцінювання, зворотній зв'язок.

Рис. 3. Інтерактивна модель навчання.

Варто зазначити, що обрання форми проведення інтерактивного заняття потребує індивідуального підходу викладача, врахування рівня інтелектуального розвитку, теми, що вивчається та цілей.

Методика перевірки навчальних досягнень студентів має відповідати меті та методиці викладання предмета. Якщо для перевірки знань існують традиційні способи оцінювання, то перевірка навичок потребує набагато більше часу, а переконатися у виховному ефекті навчання безпосередньо на занятті взагалі майже неможливо. Цінності, особисте ставлення проявлятимуться в реальному житті; завдання ж викладача – надати

студентам можливість висловлювати й захищати особисту думку в будь-яких навчальних ситуаціях в аудиторії та поза нею.

Оцінюючи результати інтерактивного навчання, необхідно враховувати такі умови:

1. підтримувати баланс перевірки знань, навичок;
2. використовувати традиційні та інтерактивні технології оцінювання;
3. застосовувати групове, змагальне та індивідуальне оцінювання, самооцінку та взаємооцінку студентів;
4. обговорювати зі студентами критерії оцінювання;
5. враховувати досягнення всієї групи та індивідуальний прогрес кожного студента.

Інтерактивні технології розподіляють на чотири групи залежно від мети заняття та форм організації навчальної діяльності студентів:

1. інтерактивні технології кооперативного навчання;
2. інтерактивні технології колективного-групового навчання;
3. технології ситуативного моделювання;
4. технології опрацювання дискусійних питань.

Технологія може бути розглянута через систему структурних компонентів: *мотиваційного* (що передбачає систему усвідомлених спонукань до виконання іншомовної діяльності), *когнітивного* (що передбачає поінформованість студентів про межі досліджуваного предмета, наявний у студентів обсяг знань, актуальні для студентів аспекти досліджуваного предмета), *операційного* (що передбачає необхідність гнучкості у відборі видів діяльності студентів відповідно до ситуативних потреб), *результативного* (рівні сформованості іншомовної компетенції у студентів: низький, середній, високий). Сутнісною характеристикою педагогічної технології формування іншомовної компетенції студентів немовного ЗВО є усвідомлена самостійна діяльність студентів як в

інтелектуальному, так і в емоційно-особистісному плані. Інтенсифікація усвідомленої діяльності здійснюється за наступними напрямками: *спеціальне навчання пошуковим процедурам* у процесі занять із застосуванням можливостей Інтернет (робота з мережними сервісами та аудіо-відео ресурсами для підбора необхідної контекстної інформації із заданої теми); *спеціальне навчання процедурам обговорення* в процесі організації й проведення тренінгів, рольових ігор; *формування дискусійної культури* в процесі підготовки й проведення рольових ігор, ведення сократичного діалогу й організації проєктів; *формування навичок виступу перед аудиторією* в процесі спонтанного формування монологічних висловлень і побудови полілогів у рамках аудиторних інтерактивних занять; *емоційна й інтелектуальна рефлексія ходу навчання* в процесі осмислення, аналізу й обговорення інтерактивних занять [4].

Становлення особистості студента як професіонала розвивається відповідно до наступних етапів: *емоційне сприйняття*, засноване на інтуїтивному способі професійної діяльності; *осмислення*, засноване на рефлексивному-когнітивному способі професійної діяльності; *системне засвоєння*, засноване на частково-пошуковому способі діяльності; *творче застосування*, засноване на евристичному способі професійної діяльності.

Робота педагога також повинна вибудовуватися поетапно: *перший етап* – визначення потреб в одержанні нових знань із метою підвищення мотивації; *другий етап* – систематизація знань студентів і визначення аспектів вивчення предмета; *третій етап* – організація процесу формування іншомовної компетенції студентів. На підставі співвідношення виділених критеріальних показників у структурі педагогічної технології, ми виділяємо наступні рівні сформованості іншомовної компетенції у студентів: низький; середній та високий. Навчальна взаємодія, що визначає сутність інтерактивної технології формування іншомовної компетенції із застосуванням інтерактивних методів та інформаційно-комунікативних

технологій, проводиться із застосуванням блочно-модульного підходу, рейтингової системи оцінки знань студентів, інтенсивного навчання. Інтенсифікація передбачає принцип особистісного спілкування, принцип рольового спілкування, принцип колективної взаємодії, принцип концентрованості й поліфункціональності вправ.

4.2. Навчання майбутніх фахівців торгівельно-харчового профілю іноземної мови професійного спрямування в процесі використання інтерактивних методів та технологій

На сучасному етапі метою навчання іноземної мови у вищій школі є оволодіння майбутніх фахівців торговельно-харчової сфери комунікативною компетенцією, яка дозволяє реалізувати їхні знання, уміння та навички для розв'язання конкретних комунікативних завдань у реальному житті. На основі якісного сучасного автентичного навчального матеріалу студенти мають бути підготовлені для свідомого використання іноземної мови у подальшому житті та професійній діяльності. Адже зараз однією з провідних вимог роботодавців є якісне знання іноземних мов. Якісна мовна підготовка випускників ЗВО не можлива без використання сучасних освітніх технологій. Основними сучасними освітніми технологіями навчання іноземної мови є професійно-орієнтоване навчання, застосування інформаційних і телекомунікаційних технологій в процесі підготовки інтерактивного заняття, робота з навчальними комп'ютерними програмами, дистанційні технології навчання, використання Інтернету, тощо.

Зміст навчання професійно-орієнтованій комунікації іноземною мовою має забезпечити досягнення головної мети навчання, спрямованої на удосконалення знань та *набуття студентами університету іншомовних професійних компетентнісних якостей*: вмінь та навичок практичного оволодіння іноземною мовою; вмінь одержувати та передавати іншомовну наукову інформацію за фахом; здатності вирішувати проблеми й завдання

наукової діяльності, використовуючи інформаційні технології та іншомовну інформацію на електронних носіях (включаючи CD-ROM носії та мережу Internet); застосування комунікації у ситуаціях наукового та професійного спілкування; здійснення письмових контактів у ситуаціях наукового та професійного спілкування; здійснення читання й осмислення професійно орієнтованої та наукової іншомовної літератури, використання її в соціальній та професійній сферах; анотування наукових статей та обґрунтування свого наукового дослідження іноземною мовою.

Дисципліна «Іноземна мова за професійним спрямуванням» є багатокомпонентне утворення, що містить практичну, освітню, пізнавальну, розвиваючу, соціальну й соціокультурну цілі навчання.

Практична ціль навчання є провідною й формує у студентів загальні та професійно орієнтовані комунікативні мовленнєві компетенції (лінгвістичні, соціолінгвістичні і прагматичні) для забезпечення їхнього ефективного спілкування в академічному та професійному середовищі.

Практична мета передбачає практичне опанування студентами володіння комунікативною компетенцією на рівні достатньому для здійснення іншомовного професійного спілкування в чотирьох видах мовленнєвої діяльності: читанні, аудіюванні, говорінні та письмі. Кожний різновид мовленнєвої діяльності складається з основних груп вмінь. Загальна система вправ для навчання професійно орієнтованого спілкування включає чотири основні групи:

- для навчання професійно-орієнтованого говоріння (монологічного, діалогічного та полілогічного мовлення);
- для навчання професійно-орієнтованого аудіювання;
- для навчання професійно-орієнтованого читання;
- для навчання професійно-орієнтованого письма.

Зовнішнім показником рівня розвитку мовної компетенції студента виступає рівень сформованості лексичних, граматичних і фонетичних

навичок читання. Навичка представляє собою автоматизований компонент свідомо виконуваної дії, мовленнєвого вміння. Так, лексична навичка читання як лексичний компонент мовної компетенції студента є композитним явищем, яке внаслідок його гнучкого функціонування в мовленні складно виділити цілісно й тому доцільно представляти у вигляді системи певних дій та операцій, що реалізують всі властивості даної навички. Система вправ, спрямованих на розвиток і відпрацювання вмінь виконувати такі дії та операції, має забезпечувати формування лексичної навички читання. Аналогічним чином повинна бути структурована граматична навичка читання й відповідна система вправ має бути спрямована на формування її компонентів і навички в цілому. Розробка узагальненої системи вправ для розвитку різних навичок, які лежать в основі мовленнєвих вмінь, дозволить успішно формувати комунікативну професійно орієнтовану комунікативну компетенцію. Такі мовленнєві вміння виступають в якості спеціальних вмінь, що є основою для розвитку інтелектуальних вмінь і розумового розвитку студентів, і тим самим дозволяють вирішувати основне завдання того типу навчання, яке за своєю психологічною моделлю в методиці викладання іноземних мов професійного спрямування є інтерактивним навчанням.

Важливою рисою компетентнісного підходу до навчання професійній іноземній мові стало розуміння того, що недостатньо вивчати лише мовні норми, потрібно також оволодівати й соціокультурними нормами. Таке завдання неможливо виконати за допомогою лише традиційних методичних прийомів і технологій. Потрібна модернізація навчального процесу, тобто форми та методи навчання, що мають зацікавити, урізноманітнити та полегшити засвоєння навчального процесу. Такими методами та формами стали інтерактивні методи та технології. Невелика кількість годин аудиторних занять з іноземної мови професійного спрямування (I курс – 240 год. на рік, з яких 96 год. – практичні, 144 – самостійна робота) та той обсяг

інформації, що збільшується кожен день, виводить оновлення викладачем методик проведення занять з іноземної мови, в першу чергу; впровадження інтерактивної форми навчання, в другу чергу, на одне з провідних місць в процесі роботи студентів.

В умовах технічного ЗВО застосування інтерактивних технологій у процесі вивчення іноземних мов є особливо актуальним. Тому метою цього розділу є висвітлення проведеного експериментального навчання на основі розробленого комплексу вправ для навчання студентів торговельних та харчових спеціальностей ІМПС у контексті теоретичних положень методики формування іншомовної професійно-комунікативної компетенції засобами інтерактивного навчання. Для досягнення поставленої мети необхідно висунути гіпотезу експерименту, розробити план і методику проведення експериментального навчання, описати його хід, проаналізувати та інтерпретувати отримані результати.

Гіпотезою дослідження є виявлення ефективності формування іншомовної комунікативної компетенції у студентів торговельно-харчових спеціальностей, ступінь її підвищення за умови виконання спеціально розроблених вправ для набуття іншомовної професійно-орієнтованої компетенції з використанням засобів інтерактивного навчання в процесі керованої викладачем і самостійної навчальної діяльності творчого характеру. Таким чином, на основі прийнятної теорії ми обґрунтували й сформулювали гіпотезу, яку необхідно перевірити й довести у процесі експериментального навчання студентів торговельно-харчових спеціальностей.

Мета дослідження – розробка та експериментальна перевірка педагогічних умов і структурно-функціональної моделі формування професійної іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців торговельно-харчової сфери в процесі вивчення іноземної мови професійного спрямування.

Незалежна змінна – педагогічні умови та модель формування професійної комунікативної компетентності майбутніх інженерів-технологів та товарознавців.

Залежна змінна – рівень сформованості професійної комунікативної компетентності у майбутніх інженерів-технологів та товарознавців.

У відповідності до мети були визначені такі **головні завдання** експериментального навчання, яке було реалізовано у два етапи - розвідувальний та базовий експерименти:

1. Провести розвідувальний експеримент, метою якого було попередньо апробувати розроблений комплекс вправ, за допомогою спостереження впевнитись у посильності виконання студентами поставлених завдань в інтерактивних видах роботи з фаховою лексикою та автентичними текстами на різних етапах формування комунікативної компетенції. Розвідувальний експеримент повинен був також перевірити дієвість використання інтерактивних засобів навчання у розробленій моделі, виявити у цій моделі та усунути можливі недоліки, забезпечити умови для проведення основного експерименту.

2. Провести базовий експеримент на основі використання в одній експериментальній групі (ЕГ2) розробленого нами комплексу вправ та відкоригованої моделі навчання, а в іншій ЕГ1 - на основі подібних навчальних матеріалів, але без використання інтерактивних засобів навчання при виконанні студентами вправ і завдань, та визначити за допомогою проведення передекспериментального, післяекспериментального зрізів рівень сформованості комунікативної компетенції й ефективність навчання студентів фахової лексики в кожній ЕГ.

3. Інтерпретувати отримані результати експериментального навчання й провести статистично-математичну обробку даних, щоб довести або спростувати вірність сформульованої та обґрунтованої на початку експерименту гіпотези.

4. Опираючись на результати експериментального навчання та дані статистично-математичного аналізу й враховуючи результати опитування студентів ЕГ, сформулювати висновки щодо досягнення зазначених вище основної і супутніх цілей експерименту.

З метою характеристики сучасного стану викладання іноземної мови професійного спрямування в немовних вищих навчальних закладах і визначення змісту професійно-орієнтованого навчання студентів торговельно-харчового напрямку використано метод аналізу й узагальнення даних з науково-педагогічних джерел. Для вивчення й узагальнення ефективності практичного досвіду з навчання майбутніх фахівців харчових та торговельних спеціальностей іноземної мови за професійним спрямуванням використано метод анкетування. З метою розробки моделі організації навчального процесу, побудованої на використанні мережних та мультимедійних ресурсів, як допоміжних засобів в процесі інтерактивного навчання в аудиторній і позааудиторній роботі, обґрунтування відповідної системи вправ застосовано методи узагальнення. Перевірку ефективності експериментальної методики й моделі організації навчального процесу здійснено методом педагогічного експерименту. Для перевірки достовірності результатів експериментального навчання, їх кількісної та якісної характеристики застосовано методи математичної статистики.

Дослідження виконано на кафедрі європейських мов Державного біотехнологічного університету, в дослідженні взяли участь студенти торговельно-харчових спеціальностей.

Вперше теоретично обґрунтовано інтерактивні технології навчання студентів торговельно-харчових спеціальностей іноземної мови професійного спрямування на основі використання інтерактивних технологій, навчальних та інформаційних ресурсів Інтернету в навчальному процесі. Доведено, що сучасні методичні підходи (інтерактивні методи та технології – метод проєктної роботи, навчання через занурення, навчання

через наскрізну гру, використання мовного портфеля для студентів харчового та торговельного профілю, мозковий штурм) створюють основу для подальшої інтенсифікації та оптимізації навчання іноземної мови професійного спрямування завдяки використанню в навчанні технічних засобів, комп'ютеру, мережних сервісів. Визначено сутність понять «інтерактивні методи та технології» (форма навчання, у процесі якого студенти й викладач перебувають у режимі бесіди, діалогу між собою. Це співпраця: викладач – студент, студент – студент), різновидів методів (відпрацювання навичок; робота у групах; інтерактивні презентації; дискусії; мозкові штурми; рольові ігри; аналіз історій і ситуацій) та інтерактивні технічні засоби (комп'ютерні системи з інтегрованою підтримкою звукозаписів і відеозаписів); принципи добору (достовірність змісту інформації на сайті, лінгвістична коректність, змістовність, технічна відповідність, позиціонування сайту пошуковими системами) і використання Інтернет-ресурсів у навчальному процесі (адаптивність, принцип занурення, домінування активної індивідуальної роботи студентів у штучному та природному іншомовному електронному середовищі, контролю й рефлексії індивідуальної роботи, врахування ергономічних особливостей взаємодії людини з комп'ютером, інтерактивні методики навчання іноземної мови професійного спрямування, побудованої на використанні Інтернет-ресурсів), зумовили вибір теми дослідження.

Аналіз визначених в ОКХ (освітньо-кваліфікаційна характеристика) та ОПП (освітньо-професійна програма) професійних вимог, показав, що специфіка майбутньої професійної діяльності студентів торговельно-харчових спеціальностей вимагає формування в них професійно-орієнтованої іншомовної комунікативної компетентності, насамперед, в усному мовленні, що має виступати основним видом навчальної діяльності.

Проте, аналіз існуючої практики навчання студентів харчових та торговельних спеціальностей іноземної мови професійного спрямування та

методичних підходів виявив, що вони не забезпечують оптимізацію цього процесу та не враховують нову специфіку професійної діяльності студентів торгівельно-харчових спеціальностей.

Проведений теоретичний аналіз методичної, педагогічної, психологічної й лінгвістичної літератури дозволив визначити важливий напрям оптимізації та інтенсифікації процесу навчання – побудову методики навчання іноземної мови професійного спрямування на основі використання інтерактивних методів та технологій із застосуванням техніко-дидактичних властивостей сучасних навчальних та інформаційних ресурсів Інтернету.

За змістом навчальні ресурси Інтернету, як супроводжувальне оздоблення інтерактивних методів навчання, – методично обґрунтована система, розроблена фахівцями в галузі навчання іноземної мови професійного спрямування на основі текстового, аудіо- та візуального матеріалу, що розташований у мережі Інтернет і спрямований на формування у студентів торгівельно-харчових спеціальностей комунікативно-мовленнєвих навичок, розвиток умінь усного та писемного іншомовного професійного спілкування. У ході дослідження було встановлено, що в навчанні професійно-орієнтованої іноземної мови ці ресурси доцільно використовувати з метою формування у студентів лінгвістичної і формально-логічної складової професійно-орієнтованої іншомовної комунікативної компетенції. Інтенсифікація навчання іноземної мови в цьому випадку досягається завдяки щільності спілкування студентів на заняттях, насиченості занять різноманітними видами та формами роботи, які потребують від студентів активної участі в актах спілкування. Від традиційного навчання інтерактивне відрізняється перш за все способами організації та проведення занять: підвищеною увагою до різноманітних форм педагогічного спілкування, соціально-психологічним станом у групі, створенням адекватної навчальної мотивації, зняттям психологічних перешкод під час засвоєння мовного та мовленнєвого матеріалу. За цілями

інтенсивні методи спрямовані на досягнення максимального обсягу засвоєння студентами навчального матеріалу в мінімальні строки. Інтенсифікація навчання професійно-орієнтованої іноземної мови включає оволодіння студентами комплексом іншомовних знань, навичок і вмінь, які є достатніми для здійснення діяльності в професійній сфері та в повсякденному спілкуванні.

Уточненням кінцевої мети навчання іноземної мови професійного спрямування майбутніх фахівців торговельно-харчової галузі стало підґрунтям для визначення змісту інтерактивних технологій навчання. Вона висвітлювалася у 4 модулях: Introduction to Nutrition, Nutritions in Food, Digestion of Food, Vitamins. Effects of Processing and Preparation. Усі теми увійшли до курсу «Іноземна мова професійного спрямування», для опрацювання якого було рекомендовано 15 сайтів. Вони містили навчальні й інформаційні ресурси, автентичні інтерактивні текстові, аудіо- та відеоматеріали, що використовувалися для організації аудиторної і позааудиторної роботи студентів.

В основу інтерактивної методики була покладена модель, відповідно до якої на першому, підготовчому етапі відбуваються організаційні моменти, такі як роздатковий матеріал, вирішення питань місця проведення та впровадження необхідних технічних засобів.

На другому етапі важливі пояснення правил, мети, технічно сформоване завдання, розділення на групи, розподіл ролей та нагадування студентам про кількість відведеного на «інтеракцію» часу.

На третьому етапі між учасниками інтеракції обговорюються ситуації, самостійний або груповий пошук рішень, формування відповідей; актуалізуються знання студентів з теми, що вивчається (впр. 1). Надалі використовувалися навчальні технології для ознайомлення студентів з новим лексичним і граматичним матеріалом у контексті мовленнєвої ситуації та виконання окремих мовленнєвих дій за зразком або правилом для зняття

лексичних труднощів шляхом семантизації нових лексичних одиниць, їх дефініції або тлумачення (впр. 2, 3, 4). Наступним завданням було проведення рольових ігор звичайної й підвищеної предметної складності, у межах яких передбачено опрацювання студентами відібраних викладачем інформаційних ресурсів Інтернету для виконання комунікативних завдань (впр. 5, 6).

На четвертому етапі відбувається рефлексія та обговорюються результати «інтеракції», оцінювання, домашнє завдання. Як варіант домашнього завдання студентам було запропоновано виконання проєктного завдання (впр. 7), самостійно здійснюючи аналітичне опрацювання англomовної інформації й представлення результатів своєї роботи для загального обговорення (презентація).

Головний – третій етап моделі відображений у практикумі, забезпечений відповідними вправами, організованими в комплекс. Нижче наведені приклади з цього комплексу вправ.

3 етап. (Приклад із теми «Introduction to Nutrition»).

Вправа 1. Практична мета: виявити й актуалізувати знання студентів з теми, що вивчається.

Some foods have a lot of proteins, vitamins and fibre. These foods are healthy and you should eat a lot of them. Other foods have a lot of sugar and fat. You shouldn't eat too much of them. Eat more fruit and vegetables. They have a lot of vitamins, minerals and fibre. Fruit have all the sugar your body needs. Too much salt is as bad for your health as too much sugar. Don't add salt when you are cooking or eating. Add lemon juice or spices instead. Eat fewer chips and salted nuts. We don't need a lot of fat, so choose low-fat products if possible. Grilled food is much healthier than fried. There's less fat in it. Another important piece of advice is to eat regularly and drink five or six glasses of water every day.

Task: Before you read on, discuss the following questions in a group of 4-5 students and report your findings to the class:

1. What foods are healthy?
2. What should we eat more?
3. What food has all the sugar our body needs?
4. What can we add to the dishes instead of salt?
5. What do we need to eat less?
6. What don't we need to eat if possible?
7. What food is much healthier than fried?
8. What important piece of advice this text gives?

Step 1.2. (Приклад із теми “Healthy food”)

Вправа 2. Практична мета: семантизація нових лексичних одиниць шляхом дефініції, тлумачення; ознайомлення студентів з новими лексичними одиницями.

Task: Look at the list of products in our presentation and write them down into two columns – Healthy food and Unhealthy food. Explain why do you think so. What phrases might you use?

Chocolate, eggs, sweets, nuts, cakes, fruit, chips, ice-cream, vegetables, milk, hamburger, fish, porridge, cola.

Вправа 3. Практична мета: вивчення нової лексики з теми “Способи приготування їжі”, удосконалення мовленнєвих навичок, надання можливості студентам використовувати своє критичне мислення та творчість.

Task: Divide students into 2 groups. Give pictures with cooking methods depicted on them, small pieces of paper with names of cooking methods and separate paper strips with definitions of these cooking methods to students. Ask students to work in groups and match pictures, names and definitions in 5 minutes using only English while discussing the task. After that, check and discuss answers together with students.

Вправа 4. Практична мета: розуміння вивчаємого лексичного матеріалу, розвиток творчих здібностей студентів. *Role playing game “Methods of cooking”.*

Task: Give a paper stripe with one way of cooking on it to each students. Ask students to come to the whiteboard and show their cooking method without words, so the others should guess what method it is.

Вправа 5. Role playing game «A cooker». Практична мета: пошукова робота в інтернеті додаткової лексики з теми, удосконалення мовленнєвих навичок, надання можливості студентам використовувати своє критичне мислення та творчість.

Task: Imagine that you are a cooker, make a recipe of your favourite traditional meal and present it.

Вправа 6. Brainstorm the topic “At the restaurant”. Практична мета: використання вивченого лексичного матеріалу, розвиток умінь англомовного діалогічного мовлення.

Task: Divide students into pairs and give them a menu and an example of the dialogue between a waiter and a visitor, who came to the restaurant. Give students 5 minutes to create their own dialogue. Then, ask them to perform their dialogue in the form of a role play to the others one by one.

Вправа 7. Project “At the restaurant”. Практична мета: поглиблення професійних знань студентів; набуття вмінь аналітичної роботи з пошуковим сервісом Google; розвиток творчих навичок та професійного англомовного мовлення.

Task: Divide students into 2 groups. Invite students to work on a project «My own restaurant». Opening a new restaurant can be daunting. There are so many things to consider – from choosing the right location to finding financing to selecting the right name. And, of course, buying equipment and hiring staff.

Important: Location, Business Plan, Restaurant Design, Menus, Equipment, and Staff, Advertising.

Навчання студентів торговельно-харчових спеціальностей іноземної мови професійного спрямування у вищих навчальних закладах України на сучасному етапі може бути оптимізованим за допомогою використання

інтерактивних методів та технологій. Вони надають можливість інтенсифікувати розвиток іншомовних мовленнєвих умінь студентів, зокрема усного професійно-орієнтованого мовлення, розвинути професійну комунікативну компетенцію та покращити користування іншомовними засобами сучасних інформаційно-комп'ютерних технологій для навчальних і професійних цілей.

Навчальні ресурси – соціальні мережні сервіси, сервіси Google доцільно використовувати для формування у студентів торговельно-харчових спеціальностей лінгвістичної та формально-логічної складових професійно-орієнтованої іншомовної комунікативної компетенції. Аудіо-відео ресурси забезпечують інформаційну підтримку професійно-орієнтованого спілкування майбутніх харчовиків під час організації навчального процесу у виконанні проєктних завдань.

1. Навчальні та інформаційні ресурси Інтернету повинні добиратися відповідно до таких принципів:

- 1) достовірність змісту інформації на сайті за автором і часом;
- 2) лінгвістична коректність;
- 3) змістовність;
- 4) технічна відповідність;
- 5) позиціювання сайту пошуковими системами.

Принципами використання навчальних та інформаційних ресурсів Інтернету в навчанні студентів торговельно-харчових спеціальностей іноземної мови професійного спрямування виступають: адаптивність; навчання за принципом занурення; залучення студентів до планування, контролю та рефлексії індивідуальної роботи; врахування під час навчання ергономічних особливостей взаємодії людини з комп'ютером та роботи в електронному середовищі.

1. У дослідженні запропоновано експериментальну модель навчання професійно-орієнтованої іноземної мови студентів торговельно-

харчових спеціальностей за інтерактивною методикою, що складається з таких етапів: докладне пояснення учасникам алгоритму дій; демонстрування прикладу, як виконувати ці дії; відпрацювання запропонованої послідовності дій у тандамах (малих групах); демонстрування однієї-двох пар/груп (за бажанням); підтримка, констатація успіхів учасників.

2. Експериментально виявлено, що успішне навчання іноземної мови професійного спрямування майбутніх фахівців торговельно-харчової галузі можливе за умови використання системи інтерактивних вправ, що передбачає роботу студентів з навчальними ресурсами інтернету.

3. За результатами методичного експерименту доведено ефективність інтерактивних методів навчання професійно-орієнтованої іноземної мови студентів торговельно-харчових спеціальностей, побудованої на взаємодії студентів не тільки з викладачем, а й один з одним, на домінування активності студентів у процесі навчання. Роль викладача на інтерактивних заняттях зводиться до скерування діяльності студентів на досягнення цілей заняття. Порівняльний аналіз результатів передекспериментального і післяекспериментального зрізів продемонстрував, що приріст загального показника за всіма визначеними критеріями в експериментальній групі становив у середньому 24,53%, а у контрольній – 11%.

Перспективою подальших наукових розвідок може бути теоретичне дослідження й практична розробка методики формування самостійної роботи студентів економічних та торговельних спеціальностей з використанням навчальних та інформаційних ресурсів інтернету; визначення оптимального співвідношення аудиторної і самостійної роботи з сервісами Інтернет-мережі для опанування різними видами мовленнєвої діяльності; розробка всіх компонентів методики інтерактивного навчання професійно-орієнтованої іноземної мови.

4.3. Аналіз результатів експерименту

Ми пропонуємо результати перевірки ефективності інтерактивної методики формування професійної компетенції шляхом проведення *розвідувального та основного природного експерименту* на базі вивчення іноземної мови професійного спрямування в Державному біотехнологічному університеті, перед- і післяекспериментальних анкетувань і зрізів, обробки та інтерпретації отриманих даних.

Метою *розвідувального* експерименту було попередньо апробувати розроблений комплекс вправ, за допомогою спостереження впевнитись у посиленості виконання студентами поставлених завдань в інтерактивних видах роботи з фаховою лексикою на різних етапах формування комунікативної компетенції. Розвідувальний експеримент повинен був також перевірити дієвість використання інтерактивних засобів навчання у розробленій моделі, виявити у цій моделі та усунути можливі недоліки, забезпечити умови для проведення основного експерименту.

Як свідчать результати післяекспериментального зрізу, завдяки використанню відео- та мультимедійних засобів навчання до пояснення правил утворення та вживання граматичної або лексичної структури вдалося досягти вищого рівня сформованості навичок вживання граматичної або лексичної структури, що має позитивний вплив на формування професійної компетенції в цілому.

Як видно з табл. 1, приріст коефіцієнта навченості, вирахований на основі перед- та після експериментальних зрізів, становить в експериментальній групі ЕГ 1 (без використання ТЗН) – 18,01%, в експериментальній групі ЕГ 2 – 22,58%, незважаючи на те, що процентний рівень в передекспериментальний період у групи ЕГ 2 був нижчим.

Таблиця 1. Приріст середнього коефіцієнта навченості.

Група	Передекспериментальний зріз	Післяекспериментальний зріз	Приріст коефіцієнта

			навченості
ЕГ 1	62,92 %	80,93%	18,01%
ЕГ 2	61,25%	83,83%	22,58 %

Під час розвідувального експерименту було проведено апробацію створеного комплексу вправ та розробленої моделі навчання, в процесі чого вдалося внести необхідні уточнення та корективи. Також за результатами розвідувального експерименту було проведено діагностичні тести-зрізи рівня сформованості лексичної компетенції у студентів всіх ЕГ. Протягом розвідувального експерименту проводилося спостереження за інтенсивністю використання організаційних форм інтерактивного навчання на різних етапах формування лексичної та комунікативної компетенцій.

Результати *розвідувального експерименту* дозволили зробити висновки.

1. Найбільш раціональним та ефективним для введення лексичних та граматичних структур є використання відео- та мультимедіа засобів (до пояснення викладачем правил утворення і вживання граматичної або лексичної структури).

2. Використання тренувальних і контрольних вправ, розроблених у текстовому редакторі, сприяє формуванню у студентів професійно орієнтованої іншомовної компетенції.

3. Для досягнення більшої ефективності й раціональності комплексного використання ТЗН необхідна розробка комп'ютерних програм, оскільки комп'ютерна програма дозволяє максимально втілити техніко-дидактичні можливості комп'ютера.

4. Для перевірки рівня сформованості граматичної компетенції доцільним є залучення до навчального процесу лінгафонного обладнання, оскільки фонозапис та техніко-дидактичні можливості електронно-акустичної лінгафонної аудиторії дозволяють перевірити практично всі параметри об'єктів, які контролюються під час усномовленої діяльності

студентів, точно визначити кількісний та якісний склад лексико-граматичного матеріалу, чого не може забезпечити комп'ютер.

Основний природний експеримент тривав два тижні (шість годин). Учасниками експерименту були 24 студента (12 + 12 студентів) I курсу, які вивчають англійську мову за професійним спрямуванням.

У ході базового експерименту було проведено експериментальне навчання зі студентами двох ЕГ, проте методика організації навчальної діяльності з формування комунікативної компетенції у цих групах була відмінною. Якщо студенти ЕГ2 навчалися згідно з розробленою інтерактивною моделлю, то у групі ЕГ1 домінували мовленнєві вправи без систематичного використання форм і прийомів інтерактивної роботи з навчальним матеріалом. Наприклад, студенти ЕГ1 займалися вивченням термінологічної лексики з використанням в основному вправ, таких як читання та переклад фахових текстів, заповнення пропусків термінами або граматичними формами, підстановка й трансформація лексичних одиниць, відповіді на запитання. При організації усного і писемного мовлення студенти зазвичай користувалися вербальними опорами та здебільшого працювали в режимі «викладач-студент» (наприклад, при відповідях на запитання за прочитаним текстом. Організація дискусії за проблематикою прочитаного тексту зводилася до відповідей студентів на поставлені у вправі запитання з репродукуванням поданих фраз і активної лексики.

У групі ЕГ1 формування комунікативної компетенції обмежувалося виконанням в основному передтекстових і текстових вправ, оскільки студенти даної групи не брали участі у проєктах та ділових іграх, не проводили презентацій та обговорень індивідуальних навчально-дослідних завдань. Як наслідок без опори на текст або список ключових слів їм було важко коментувати статистичну інформацію й давати розгорнуті висловлювання з використанням фахової лексики, брати участь у діалогах за ситуаціями у сфері своєї майбутньої спеціальності, аналізувати або

прогнозувати ймовірний розвиток подій. В цілому рівень активності студентів обмежувався запропонованими у посібнику вправами та завданнями без залучення як додаткових джерел інформації або статистичних матеріалів, так і без використання інтерактивних прийомів опрацювання фахової лексики, які б стимулювали мовленнєву діяльність студентів під час аудиторних занять, індивідуальної та самостійної роботи.

На противагу описаній вище методиці проведення занять в ЕГ1 активізації мовленнєво-мисленнєвої діяльності студентів ЕГ2 під час виконання вправ на формування комунікативної компетенції сприяли рольова організація навчального процесу, парно-групові форми мовленнєвої взаємодії, ситуації професійного спрямування, цікаві та інформативні матеріали для читання і обговорення, використання технічних засобів (аудіо-, відеозасобів) та мережі Інтернет (наприклад, для електронного листування з викладачем та/або партнерами, для пошуку потрібної інформації). Під час проведення експериментального навчання та організації тестів усні повідомлення студентів за їх згодою фіксувалися на диктофон, а отримані студентами бали за виконані завдання фіксувалися в оціночних листках з урахуванням критеріїв оцінювання. Загалом це дозволяло підвищити відповідальність студентів при виконанні вправ і завдань, зосередити їхню увагу та мобілізувати пам'ять, а також надало можливість проведення якісного аналізу та об'єктивного оцінювання адекватності вживання лексичних засобів та вірних граматичних структур у відповідях студентів.

Для порівняння початкових та кінцевих результатів експерименту та для визначення рівня сформованості лексично-граматичної та комунікативної професійно орієнтованої компетенції шляхом виконання студентами тестів в усній та письмовій формах були проведені передекспериментальний, післяекспериментальний зрізи. Тестові завдання для зрізів, що проводилися перед експериментальним навчанням, та зрізів, що призначалися й були проведені відразу після закінчення навчання та через три тижні після

експериментального навчання, були ідентичними за обсягом, за видами завдань та критеріями оцінювання. Проте післяекспериментальні тести містили новий матеріал.

Таким чином, продуктивна діяльність виконувалася не шляхом буквального повторення раніше засвоєних операцій, а по аналогії, з використанням засвоєних способів діяльності, але в нових умовах, що призводило до створення нової інформації щодо змісту попереднього навчання. Розкривши хід і описавши методіку проведення експериментального навчання в обох ЕГ, перейдемо до обробки та аналізу отриманих результатів.

Аналіз результатів експериментального навчання підтвердив ефективність запропонованої інтерактивної методики з формування іншомовної професійної компетентності студентів.

При проведенні післяекспериментального зрізу виявлено, що студенти досягли достатнього рівня володіння іншомовними лексико-граматичними та комунікативними структурами професійного спрямування.

Таблиця 2. Приріст середнього коефіцієнта навченості студентів.

Група	Передекспериментальний зріз	Післяекспериментальний зріз	Приріст коефіцієнта навченості
ЕГ 1	64,5%	83,2%	18,7 %
ЕГ 2	62,5 %	85,8%	23,3 %

Як видно з таблиці 2, приріст коефіцієнта навченості у студентів групи ЕГ 1 становить 18,7 %, ЕГ 2 – 23,3 %. Коротко проаналізуємо якісні показники виконаних студентами тестів для контролю рівня знань лексики. Результати свідчать про загалом достатньо високий рівень знань відібраної лексики, сформовані уміння вибору слова у відповідності до контексту або

тлумачення. Проте результати групи ЕГ2, яка навчалася з використанням інтерактивного комплексу вправ і завдань, виявили вищий рівень сформованості професійно орієнтованої комунікативної компетентності. Якісний аналіз проведеного тесту на контроль рівня умінь вживати іншомовну лексику та граматичні конструкції в усному мовленні засвідчив достатні уміння студентів трансформувати лексичні та граматичні одиниці, обирати адекватні терміни для завершення висловлювань або формулювання своєї думки при відповідях на поставлені запитання. Контроль рівня вмінь вживання професійно-орієнтованої лексики виявив уміння студентів ЕГ2 адекватно до задуму вживати необхідні лексичні одиниці у мовленні, логічно сполучати слова. Темп мовлення студентів та насиченість фахової лексики у висловлюваннях достатньо високі, проте граматична та фонологічна правильність слів потребує додаткового опрацювання. Проте знову студенти групи ЕГ2, які навчалися на основі інтерактивного комплексу вправ, показали вищий рівень сформованості англomовної лексичної компетенції у порівнянні зі студентами ЕГ1. Якісний аналіз виконаних студентами тестів на перевірку рівня знань довів наявність і стійкість вміння використовувати монологічне та діалогічне мовлення, вірно реагувати на запитання, використовуючи фахову лексику, розвиток творчого потенціалу студентів. При виконанні тесту на контроль рівня комунікативних умінь тестовані виявили уміння трансформації й вибору термінологічних одиниць, спроможність формулювати свої думки з використанням вивченої професійно-орієнтованої лексики.

Студенти проявили вміння обирати слова згідно задуму, логічно їх поєднувати та будувати свою комунікацію відповідно до заданої ситуації. Темп мовлення студентів достатньо високий, хоча спостерігаються деякі утруднення при виборі відповідної граматичної форми слова. Загалом доходимо висновку, що вищі показники групи ЕГ2 зумовлені використанням інтерактивних форм роботи при виконанні розробленого комплексу

інтерактивних вправ для формування комунікативної, в тому числі й лексичної компетенції.

За підсумками післяекспериментальних зрізів студенти досягли достатнього рівня сформованості усних (мовленнєвих) навичок, що перевищував попередній показник. Результати сформованих навичок в усному (УМ) та писемному мовленні (ПМ), які були отримані при проведенні експериментального зрізу, подані в таблиці 3.

Таблиця 3. Рівень володіння граматичними та лексичними структурами в усному та писемному мовленні під час самостійної роботи.

Група	Післяекспериментальний зріз
	УМ
ЕГ 1	81%
ЕГ 2	83 %

Як видно з таблиці 3, студенти досягли досить високого рівня володіння граматичними та лексичними структурами в усному та писемному мовленні. Студенти групи ЕГ 2, в якій у ході експерименту впроваджувалася інтерактивна методика, показали кращий результат (83 %), ніж студенти групи ЕГ 1 (81 %).

Аналіз результатів експериментального навчання був би неповним без урахування думок студентів експериментальних груп (ЕГ1, ЕГ2) про ефективність обраних методів в групах при формуванні іншомовної професійної компетентності. Переважна більшість студентів (див. таблицю 4) цілком задоволена (80 %) або просто задоволена (20 %) процесом навчання, зокрема, процесом формування професійної компетентності.

Таблиця 4. Результати післяекспериментального анкетування.

Задоволені цілком	80%
Задоволені	20%
Не задоволені	0%

Не задоволені зовсім	0%
----------------------	----

Отже отримані результати дають нам підстави вважати, що розроблений комплекс інтерактивних вправ, які виконувались в межах циклічно-тематичної моделі інтерактивного навчання, є ефективним та адекватним засобом для формування професійно орієнтованої комунікативної компетенції у студентів харчових та торговельних спеціальностей. Цим підтверджується висунута нами на початку експерименту гіпотеза.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку вітчизняної вищої освіти свідчить про необхідність певних змін у сфері підготовки інженерів-технологів та товарознавців для підвищення їх конкурентоздатності. Сучасні соціально-економічні запити та політичні умови, які визначають соціальне замовлення суспільства, потребують змін у вимогах до рівня професійної компетентності сучасних фахівців загалом та до рівня сформованості професійних компетентностей зокрема. Розглянуто та уточнено низку понять, які стали визначальними у дослідженні шляхів формування ПК майбутніх інженерів-технологів: «компетентнісний підхід», «компетентність», «комунікативна компетентність», «професійно-комунікативна компетентність майбутнього інженера-технолога».

2. Доведено, що забезпечення комунікативно-стимулювального середовища у процесі іншомовної підготовки здійснюється шляхом реалізації наступних умов: формування позитивної мотивації студентів до оволодіння професійною комунікативною компетентністю; педагогічне діагностування рівня сформованості комунікативних характеристик студента шляхом застосування компетентнісного підходу; забезпечення сучасного змісту професійно-комунікативної підготовки майбутніх інженерів-технологів у процесі вивчення іноземної мови; використання інтерактивної методики у процесі вивчення ІМПС майбутніми технологами та товарознавцями. Основні вимоги до сучасних фахівців, які слугують засобами оцінки їх професійної компетентності є основними критеріями рівня сформованості ПКК майбутніх інженерів-технологів та товарознавців.

3. Визначено, що важливу роль при цьому відіграє вміння працювати в тандемі (практика, яка широко застосовується європейськими закладами освіти). Необхідною є не лише співпраця викладачів мовних дисциплін з профільними кафедрами та гарантами спеціальностей, а й доступ

до ресурсів інших країн, створення особливого середовища, що сприятиме якісному викладанню, вивченню та використанню англійської мови.

4. Перераховані напрямки та аспекти педагогічного дослідження: питання впровадження інтерактивних технологій та методу тандемів, їх використання у навчальному процесі з метою формування у студентів професійних компетентностей, безумовно, мають важливе наукове і практичне значення для вдосконалення професійної підготовки студентів при вивченні іноземної мови за професійним спрямуванням. Практична значимість полягає в розробці комплексу оцінних і діагностичних методик визначення рівня сформованості фахової іншомовної компетенції студентів та у діяльності Науково-навчального центру «Культура іноземної та української наукової мови».

5. Проведене експериментальне дослідження дозволило визначити показники компетенції професійних особистісних якостей студентів торговельно-харчового профілю. Визначено, що професійна компетентність формується і базується на досягненнях попередніх періодів розвитку особистості, тісно пов'язана з її соціальними взаємодіями та особистісними особливостями. Водночас професійна компетентність можлива лише за наявності відповідних знань, навичок, умінь, сформованості внутрішнього світу особистості – потреб, установок, професійної орієнтації та мотивів діяльності, вимог до себе, до своїх професійних якостей, результатів власної діяльності. Доведено, що іншомовна професійна компетентність студентів торговельно-харчового профілю є явищем багатовимірним, яке представлене у сукупності компонентів. Отже, якісне формування професійних компетенцій у майбутніх фахівців торговельно-харчового профілю надасть реальну можливість підготувати професіоналів відповідного рівня за спеціальністю, конкурентоспроможних на ринку праці, що вільно володіють своїми професійними навичками та орієнтуються в суміжних галузях

діяльності, здатних до ефективної роботи за спеціальністю, готових до постійного професійного розвитку, соціальної й професійної мобільності.

Перспективою подальших наукових розвідок може бути теоретичне дослідження і практична розробка методики формування самостійної роботи студентів економічних та торговельних спеціальностей з використанням сучасних підходів, навчальних та інформаційних інтернет-ресурсів.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ:

1. Anastasieva O.A., Yemeliyanova Ye. Challenging Project Work In The English For Specific Purposes Course In Distance Learning Mode / STUDIA SLOBOZHANICA: Матеріали всеукраїнської науково-методичної конференції «Слобожанський гуманітарій – 2023» (Харків, ДБТУ, 6 квітня 2023 р.). – Харків, 2023. – 183 с. pp. 3-12.
2. Anastasieva, O., Yemelyanova, Y., Sukhova, A., Rudenko, S., Martakova, A. The expediency of implementation of project work into the English for Specific Purposes course. // Journal of Language and Linguistic Studies, 18.
3. Arkhyrova V.O., Muraviova O.M. Foreign language proficiency as a factor of successful employability at the global labour market // Науковий простір: актуальні питання, досягнення та інновації: матеріали VI Міжнародної наукової конференції, м. Київ, 15 грудня, 2023р. / Міжнародний центр наукових досліджень. – Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2023. – 548с. – С. 412-413.
4. Hnatyshena, I., Petrenko, O., Bezhenar, I., Yemelyanova, Y., & Muravyova, I. (2023). Methods of Using Educational Video Materials in Teaching Foreign Languages in the Conditions of Distance Learning. World Journal of English Language, 13(4), 1-29.
5. Malimon, O., Malimon, L., Tykhonenko, O., Honcharuk, S., & Guts, N. (2022). Modern European trends in the development of the higher education system in the realities of large-scale military aggression (the experience of Ukraine). Amazonia Investiga, 11(55), 156-162.
6. Muraviova, O.M., Arkhyrova, V.O., Krupei, M.I. Immersive technologies and the practice of foreign language teaching for students of computer science specialities. Scientific Collection «InterConf+», 33(155): 2023. 567p. 136-147.
7. Oksana Shelever, Lyubov Kibenko. Blended learning: a necessity or a prospect during martial law in Ukraine // Оксана Шелевер, Любов Кібенко

Змішане навчання: необхідність чи перспектива під час воєнного стану в Україні. *Scientific journal of Polonia University/ Language, culture, communication*. Vol. 57, No 2 (2023). p. 100-105.

8. Osipenko, N., Sytnik, S., Krylenko, I., Karikov, S., Pidhorodetska, I., Martyniuk, M. Research of the Communicative Aspect of Pedagogical Activity. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. VOL. 22, No. 1, P. 618-624.

9. Podvorna L. Principals of creation of electronic textbooks for higher educational establishments. *Science, Education, Innovation: Topical Issues and Modern Aspects*», Tallinn, Estonia. 2023. P. 130–136.

10. Авсюкевич Ю.С. Принципи навчання англомовної презентації студентів економічних напрямів / Ю.С. Авсюкевич // *Інозем. Мови*. – 2008. – № 1. – С. 25–30.

11. Азарова Н.В. Інтерактивні технології навчання майбутніх правників / Н.В. Азарова // *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. – Умань: ПП Жовтий О. О., 2011. – Випуск 39. – Частина 2. – С. 7–13.

12. Анастасьєва О.А. Комунікативний потенціал англомовного афоризму. Сучасні питання філології: теоретична та прикладна лінгвістика: колект. монографія. Полт. ін-т економіки і права ЗВО «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»; ред. колег. Н. Рябокін (голова), Л. Данилюк, Н. Мякушко та ін. Полтава: ПШП, 2021. 263 с. С. 5-65

13. Архипова В.О., Муравйова О.М. Глобальна компетенція як стратегічний чинник підготовки майбутніх фахівців // *Інновації та науковий потенціал світу: матеріали II Міжнародної наукової конференції, м. Київ, 21 квітня, 2023р.* / Міжнародний центр наукових досліджень. – Вінниця: Європейська наукова платформа, 2023. – 164 с. С. 105–106

14. Архипова В.О., Муравйова О.М. Елементи самонавчання з використанням діджитальних технологій як складова самостійної роботи студентів. *Science and innovation of modern world*. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2023. 827 p. P. 370 – 375.

15. Архипова В.О., Муравйова О.М. Технології CALL у викладанні іноземної мови у немовних ЗВО // *Proceedings of the 12th International scientific and practical conference*. CPN Publishing Group. – Tokyo, Japan. 2022. – 756 p. – Pp. 395–400

16. Герман Л.В. Особливості дистанційного навчання студентів іноземним мовам на платформах Moodle та Zoom. *Professional languages and modern approaches to their teaching*. Romania: Baza Mare University. 2021. P. 16-21.

17. Дегтярьова К.О., Карась А.В., Петрусенко Н.Ю. Організація самостійної роботи студентів немовних закладів вищої освіти під час вивчення іноземної мови на прикладі освітньої платформи Moodle // *Науковий вісник МДУ. Серія «Педагогіка та психологія»*. Мукачево, 2022, Т. 8, №2. С. 53-60.

18. Дегтярьова К.О., Кібенко Л.М., Живолуп В.І., Карась А.В., Ляхова І.В. Особливості викладання термінології на заняттях з іноземної мови в професійній діяльності в немовному закладі вищої освіти // *Науково-методичний журнал «Іноземні мови»*. Х., 2022, №1. С.16-22.

19. Дегтярьова К., Кібенко Л., Живолуп В., Карась А. Особливості інтеграції автентичних матеріалів у процес викладання іноземної мови за професійним спрямуванням. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки: збірник наукових праць*. Випуск 2, 2023. с.336-347

20. Дегтярьова К., В. Живолуп, А. Карась, Л. Кібенко, І. Ляхова Особливості навчання граматики на заняттях з іноземної мови в нелінгвістичних вищих навчальних закладах// *Науковий вісник*

Мукачівського державного університету. Серія “Педагогіка і психологія”, Випуск 9, № 2. 2023. с. 31-39

21. Демченко В.А., Колодіна Л.С., Кібенко Л.М. Особливості інтерактивного навчання студентів у ЗВО // Науковий журнал «Інноваційна педагогіка» Причорноморського науково – дослідного інституту економіки та інновацій. Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International (Республіка Польща). Видавничий дім «Гельветика», Випуск 51, том 1, 2022. 220 с. 72-76 с.

22. Єлісеєнко А.П. Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries (Інноваційні шляхи розвитку сучасних філологічних наук в Україні та ЄС). Volume 1, Wloclawek, Poland, 2021. p.139-149.

23. Ємельянова Є.С. Формування навичок професійної іншомовної комунікації у закладах вищої освіти // Географія та туризм: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди (28 лютого - 1 березня 2023 р., м. Харків) / за заг. ред. Муромцевої Ю. І. Харків: ХНПУ ім.Г.С.Сковороди, 2023. – 684 с. - С. 69-74

24. Ємельянова Є.С., Анастасєва О.А. Іншомовна професійна компетентність: актуальні проблеми і тенденції: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід», м. Харків, 19 травня 2023 р.; Харків: ДБТУ, 2023. С. 185-187.

25. Ємельянова, Є., Колодіна, Л., Чаплінська, Н. Ділова гра як ефективний метод розвитку комунікативних компетентностей під час вивчення іноземних мов // Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2022 (53). с. 195-200.

26. Задоя Є. С. Використання можливостей нетрадиційних технологій у підготовці майбутнього вчителя // Технології неперервної освіти: проблеми, досвід, перспективи розвитку / Є. С. Задоя. – Миколаїв : МФ НаУКМА, 2002. – С. 92- 95.

27. Карась А. В., Дегтярьова К. О. Інноваційні методи навчання – дистанційна освіта. Науково-методична інтернет-конференція з міжнародною участю «Викладання гуманітарних та українознавчих дисциплін засобами дистанційного навчання: теорія і практика закладів вищої освіти» // Харків: ХНАДУ, 24 листопада 2022 року – С. 40–42.

28. Кібенко Л.М. Роль м'яких навичок при формуванні компетентностей здобувачів освіти // Науковий журнал «Інноваційна педагогіка» / Index Copernicus International , Випуск 61, том 2, 2023. – с.207-210

29. Кібенко Л.М., Вощевська О.В., Тронь Т.В., Книш С.В. Використання сучасних технологій та цифрових інструментів у контексті дистанційного та змішаного навчання «Інноваційна педагогіка». Випуск 53, том 2, 2022, 177-181.

30. Кібенко Л.М., Демченко В.А., Колодіна Л.С. Особливості інтерактивного навчання студентів у ЗВО. «Інноваційна педагогіка». Випуск 51, том 1, 72-75

31. Кібенко Л.М., Кушнір Л.О., Хміль О.О. Використання інформаційних технологій в освітньому процесі в умовах воєнного стану «Інноваційна педагогіка». Випуск 56, том 2, 2023, 188-191.

32. Кібенко Л.М., Тонконог Н., Левицька Л. Сучасні тенденції впровадження змішаного навчання при викладанні іноземних мов в ЗВО // Актуальні питання гуманітарних наук. Випуск 66, том 2, 2023. с. 214 -219

33. Колесник А.О., Крупей М.І., Муравйова О.М. Використання інструментів комп'ютерної лінгвістики для вивчення основ перекладу майбутніми фахівцями сфери управління // Механізми забезпечення сталого

розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід [Електронний ресурс] : матеріали ІМ Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 19 травня 2023 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. – Харків, 2023. – 494 с. – С. 418–420.

34. Колесник А.О., Мануєнкова О.О., Муравйова О.М. Methodological clusters in the formation of professional foreign language competence (Методичні кластери у формуванні професійної іншомовної компетентності) // Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід [Електронний ресурс] : матеріали ІІ Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 10 листопада 2022 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. – Харків, 2022. – 494 с. – С. 418–420.

35. Колесник А.О., Мануєнкова О.О., Муравйова О.М. System-cluster modelling of foreign language professional competence (Системно-кластерне моделювання іншомовної фахової компетенції) // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матер. міжнар. наук. конф. (17–18 листопада 2022 р.) / Під ред. доц. Н. Рябухи та ін. – Харків : ХДАК, 2022. – 476 с. – С. 425–42.

36. Колесник А.О., Муравйова О.М., Архипова В.О., Мануєнкова О.О., Крупей М.І. Дидактичні моделі білінгвального навчання для підготовки фахівців правової галузі в українських університетах // Наукові інновації та передові технології – № 5 (19), 2023.– Київ, 2023 – 637 с. – С. 510–519.

37. Колесник А.О., Подворна Л.А., Удовенко І.В., Мануєнкова О.О., Муравйова О.М. Тандем-технології як інноваційні технології навчання іноземних мов «Сучасні дослідження з іноземної філології» № 2 (23), 2023.

38. Колесник А.О., Удовенко І.В., Мануєнкова О.О., Подворна Л.А., Муравйова О.М. Особливості викладання іноземної мови в умовах дистанційного навчання / Фаховий збірник наукових праць «Сучасні дослідження з іноземної філології» № 5 (23), 2023.

39. Комар О. А. Нове покоління обирає інтерактивні технології навчання / Підготовка педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах у контексті процесів глобалізації: Матеріали Всеукраїнської наук. - метод. конф.: м. Умань, 17–18 листопада 2005р. / Ред. кол. Н.С. Побірченко (гол.ред.) та ін. – К. : Міленіум, 2005. – 212с.

40. Крамаренко С. Г. Інтерактивні техніки навчання, як засіб розвитку творчого потенціалу учнів / С. Г. Крамаренко // Відкритий урок. – 2002. – № 5- 6. – С.7-10.

41. Луцик І. Г. Дидактичні умови інтерактивного навчання предметів суспільно-гуманітарного циклу в педагогічних коледжах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Луцик Ірина Геннадіївна – Луцьк, 2011. – 290 с.

42. Мартан Ж-П. Використання методу “Учіння через навчання” на уроках іноземних мов / Ж-П. Мартан, Ф.А. Ратнер, А.Е. Рахімова // Інозем. мови в школі. –2007. – № 6. – С. 2-3.

43. Муравйова О.М., Архипова В.О. Системний підхід як інструмент формування іншомовної комунікативної компетенції // Multidisciplinary academic research, innovation and results: Proceedings of the XXII International Scientific and Practical Conference. Prague, Czech Republic. 2022. 831 p. Pp. 463–469

44. Пехота О.М. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій: навч. посіб. / О.М. Пехота [та ін.]. – К.: А.С.К., 2003. – 240 с.

45. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О.І. Пометун. – К., 2007. – 144 с.

46. Пометун О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : Наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.

47. Федорчук Е. І. Впровадження інтерактивних методів навчання як шлях поліпшення підготовки спеціалістів / Е. І. Федорчук // Використання

інтерактивних методів та мультимедійних засобів у підготовці педагога : Збірник наукових праць – Кам'янець-Подільський : Абетка – Нова, 2003. – С. 10 -25.

48. Холод О.В. Інтерактивні технології як засіб формування комунікативної компетентності / О. В. Холод // Англійська мова та література – 2011. – № 9. – С. 5-9.

49. Чемерис О., Товстоган В., Кібенко Л. Індивідуалізація процесу професійної підготовки майбутніх спеціалістів з використанням інноваційних освітніх технологій. // Individualization of the process of professional training of future specialists using innovative educational technologies. Contemporary technologies and society: innovations, artificial intelligence, and challenges. Collective Scientific Monograph, the University of Technology in Katowice, Katowice, Poland, November-2023. 780 p.Pp. 30-38.

50. Шаповалова Т.Г., Кондратенко Л.І., Кібенко Л.М. Адаптація студентів до умов дистанційного навчання // Журнал «Перспективи та інновації науки» (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-3\(8\)-10-19](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2022-3(8)-10-19), Випуск №3(8) 2022. Київ. 293с. 152-163 с.

51. Щербань П.М. Прикладна педагогіка : навч.-метод. посіб. / П.М. Щербань. – Київ : Вища школа, 2022. – 215 с.

52. Яковлева М. Упровадження інтерактивних методів навчання при вивченні іноземної мови у вищому юридичному навчальному закладі / М. Яковлева // Наукові записки. – Випуск 132. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2019. – С. 231-234.